

Y Gymraeg yn y Cyfnod Sylfaen

Mirain Rhys

Sefydliad Ymchwil Gymdeithasol ac Economaidd, Data a Dulliau Cymru (WISERD)

Crynodeb: Mae'r Cyfnod Sylfaen (CS) yn gwricwlwm statudol ym mhob ysgol gynradd y wladwriaeth yng Nghymru ers 2008. Mae'r bedagogeg yn ddatblygiadol, ac yn annog y plant i ymddiddori drwy ddysgu drwy brofiadau. Mae'r papur hwn yn rhan o werthusiad ehangach o'r CS a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru yn 2012, ac mae'n ystyried un o'r saith maes dysgu sy'n rhan o'r CS; 'Datblygu'r Gymraeg'. Darganfu nad oedd gwahaniaeth arwyddocaol yn sut oedd y CS yn cael ei weithredu mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg a Saesneg. Ond, yn gyffredinol, datblygir y Gymraeg yn ffurfiol mewn gweithgareddau boreol ar gyfer y dosbarth cyfan (e.e. amser cylch) sy'n mynd yn groes i weledigaeth Llywodraeth Cymru o gydblethu'r iaith ym mhob agwedd ar y CS. Mae'r papur yn ystyried sut mae ysgolion a lleoliadau yn mynd ati i ddatblygu unigolion dwyieithog, yn ôl gobeithion polisi Llywodraeth Cymru.

Allweddeiriau: Blynnyddoedd Cynnar, yr iaith Gymraeg, Cyfnod Sylfaen, gwerthuso polisi.

Welsh in the Foundation Phase

Abstract: The Foundation Phase (FP) is a statutory curriculum in each state school in Wales since 2008. The curriculum follows a developmentally appropriate pedagogy, and encourages children to engage by learning through experiences. The paper that follows is taken from a wider evaluation of the FP, commissioned by Welsh Government in 2012, and considers one of the seven areas of learning; Welsh language development. Results indicated no significant difference between how the Foundation Phase was implemented in Welsh- and English-medium schools. But Welsh language development usually took place in whole-class morning activities (e.g. circle time) which doesn't pair with the Welsh Government's vision of intertwining the language in every aspect of the FP. The paper considers how schools and settings go about developing bilingual individuals, according to Welsh Government policy aspirations.

Keywords: Early Years, Welsh language, Foundation Phase, policy evaluation.

Cyflwyniad

Oherwydd datganoli 1999, a phwerau newydd Cymru, drafftwyd dogfen gan Llywodraeth Cynulliad Cymru (fel y'i gelwid ar y pryd) ar gyfer eu gweledigaeth i'r byd addysg dros y degawd dilynol; 'Y Wlad sy'n Dysgu' (Llywodraeth Cynulliad Cymru 2001). Roedd Jane Davidson, y gweinidog dros addysg a dysgu gydol oes ar y pryd, am i Gymru adeiladu sylfeini cryfach ar gyfer dysgu mewn ysgolion cynradd a rhoi cyfle teg i bob plentyn lwyddo. Roedd angen codi lefel sgiliau, codi safonau llythrennedd a rhifedd, cefnogi iechyd a lles, ynghyd â hyrwyddo traddodiadau ac iaith Cymru (Maynard a Chicken 2010). Bu trafodaethau helaeth ar sut i integreiddio nifer o syniadau ynglŷn â sut i ddatblygu cwricwlwm o'r fath, a chafwyd dogfen i blethu'r holl gynlluniau at ei gilydd yn 2003 a oedd yn pwysleisio diffygion o fewn addysg y blynyddoedd cynnar (National Assembly for Wales 2003). Bwriad y cwricwlwm newydd felly oedd codi cyrhaeddiad plant, gwella eu hagwedd tuag at ddysgu, sicrhau bod eu hanghenion datblygiadol yn cael eu diwallu, sicrhau eu bod yn gallu parhau i ddysgu fel oedolion a'u helpu i ddod yn ddinasyddion actif o fewn eu cymunedau (APADGOS 2008ch, National Assembly for Wales 2003, Siencyn 2008b).

Peilotiwyd y cwricwlwm newydd, y Cyfnod Sylfaen (CS), mewn 42 o ysgolion cynradd ar draws Cymru yn 2003, a daeth yn gwricwlwm statudol i bob ysgol a lleoliad nas cynhelir¹ y wladwriaeth o 2008 ymlaen. Mae'r CS yn ymadawiad radical o ddull mwy ffurfiol, sy'n seiliedig ar gymhwysedd i addysg gynnar plant a oedd yn aml yn cael ei gysylltu â'r 'Cwricwlwm Cenedlaethol' a oedd gynt yn bodoli ac yn torri tir newydd o ran addysg blynyddoedd cynnar yng Nghymru. Mae nifer o theorïau sy'n ymwneud â datblygiad plant ac addysg yn tanategu'r CS (Maynard et al. 2012, Siencyn 2008b) gyda'r rhan fwyaf o ddogfennaeth Llywodraeth Cymru yn dilyn fframwaith datblygiadol (NAEYC 2009). Mae fframwaith datblygiadol yn amlinellu arferion da ar gyfer addysg y blynyddoedd cynnar sy'n gosod gwybodaeth a bwriad ymarferwyr am ddatblygiad plant ar begwn blaenoriaethau. Mae hyn yn galluogi ymarferwyr i gynnal gweithgareddau yn ôl eu gwybodaeth am blant unigol, a'u lefel cyrhaeddiad ar y pryd (Maynard et al. 2012, NAEYC 2009). Wrth ystyried tystiolaeth o raglenni blynyddoedd cynnar llwyddiannus² yn Sgandinafia, Reggio Emilia (yr Eidal) a Seland Newydd (Te Whāriki), gwelir bod mabwysiadu cwricwlwm sy'n orffurfiol cyn bod plant yn saith mlwydd oed yn gallu golygu safonau cyrhaeddiad is yn y tymor hir (Maynard et al. 2012, Siencyn 2008b). Mae'r CS yn hyrwyddo dull o ddysgu drwy brofiadau ar gyfer plant 3–7 mlwydd oed, sy'n seiliedig ar syniadaeth ryngwladol ynglŷn ag addysg blynyddoedd cynnar, ac yn torri llwybr gwahanol i Loegr yn ei hegwyddorion (Taylor et al. 2015, Siencyn 2008b). Mae'n pwysleisio pa mor bwysig yw cael y plentyn fel canolbwynt i'r

¹ Lleoliad addysg blynyddoedd cynnar nad yw ar safle ysgol, sydd un ai yn grŵp chwarae neu feithrinfa breifat ond sy'n derbyn cyllid am lefydd cyfnod sylfaen gan yr awdurdod leol (Cyngor Tref Casnewydd, dim dyddiad).

² Mae'r rhaglenni hyn yn pwysleisio pwysigrwydd cwricwlwm sy'n annog plant i greu perthnasau, i gyfrannu at bwysigrwydd diwylliant o fewn addysg, ac maent wedi eu seilio ar theorïau cymdeithasol-ddiwylliannol sy'n awgrymu bod dysgu'n broses gymdeithasol sy'n chwarae rhan allweddol yn natblygiad gwybyddiaeth (Maynard et al. 2012).

addysgu, yn ogystal ag ystyried eu lles wrth greu gweithgareddau. Nod y CS yw darparu cydbwysedd o weithgareddau sy'n cael eu harwain neu eu cychwyn gan oedolion a phlant ac sy'n digwydd mewn amgylchedd cynhyrfiol, boed hynny o fewn neu du allan i'r dosbarth (Taylor et al. 2016, National Assembly for Wales 2003).

Er hyn, nid yw'r CS yn bolisi syml gyda rhestr benodol o amcanion sy'n dangos sut mae'r cwricwlwm wedi newid o'r hen drefn (Cyfnod Allweddol 1), na chwaith yn rhoi amcanion clir i ymarferwyr ynglŷn â sut mae'r cwricwlwm newydd yn cael ei wahaniaethu wrth elfennau 'rheolaeth' y cwricwlwm blaenorol (Maynard et al. 2012). Mae angen bod yn ofalus felly ynglŷn â sut mae'r CS wedi cael ei roi ar waith yn ysgolion a lleoliadau Cymru – rhywbeth fydd o dan sylw mewn perthynas â datblygiad yr iaith Gymraeg yn y papur hwn.

Fel rhan o'r cwricwlwm newydd, mae 'Datblygu'r Gymraeg' yn un maes dysgu ynddo'i hun. Mae pedagogeg y CS yn cael ei amlinellu mewn saith maes dysgu (chwech ar gyfer ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg gan nad yw'r maes dysgu 'Datblygu'r Gymraeg' yn berthnasol). Mae'r ddogfennaeth swyddogol wedi cael ei dylanwadu gan ymchwil ryngwladol (Carr a May 2008, Asen a Waters 2006, Maynard a Chicken 2010) sy'n adnabod pwysigrwydd datblygu dwyieithrwydd a dealltwriaeth amlddiwylliedig plant. Mae'r ddogfennaeth mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg ('Datblygu'r Gymraeg') yn cyd-fynd rywfaint â'r ddogfennaeth sy'n gwneud yr un peth mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg ('sgiliau iaith, llythrennedd a chyfathrebu'). Bwriad y ddau faes dysgu yn eu hanfod yw cefnogi datblygiad Cymru fel cenedl ddwyieithog (APADGOS 2008c). Mae cyswllt clòs rhwng polisiau datblygu'r iaith Gymraeg yng Nghymru a pholisiau addysg cyfrwng Cymraeg Llywodraeth Cymru, ac maent yn gwneud hynny'n glir ers rhai blynyddoedd (Llywodraeth Cymru 2012, 2014, 2016b, 2017a). Yn eu dogfennaeth fwyaf diweddar, maent yn pwysleisio pwysigrwydd y blynyddoedd cynnar fel porth i ddatblygu sgiliau plant ifanc – ynghyd â'u rhieni/gofalwyr – yn y Gymraeg:

Mae hefyd yn amlygu pwysigrwydd sector y blynyddoedd cynnar fel pwynt mynediad cynnar i addysg drochi, ac fel ffordd o gynyddu'r galw am addysg cyfrwng Cymraeg. (Llywodraeth Cymru 2017a: t. 21)

Mae nifer o ymgyrchoedd wedi pwysleisio trosglwyddiad llwyddiannus yr iaith, megis 'Pethau Bychain' yn 2015, a oedd yn annog unigolion i ddewis addysg cyfrwng Cymraeg fel ffordd o fyw, i ddysgu ac i fwynhau'r Gymraeg (Llywodraeth Cymru 2015c). Cyflwynwyd newidiadau i gyllid 'Iaith Fyw: Iaith Byw' gyda diweddariad i'r polisi ('Iaith Fyw: Iaith Byw – Bwrw Mlaen') er mwyn datblygu strategaeth newid ymddygiad ieithyddol y genedl a oedd yn berthnasol iawn i'r her o annog defnydd o'r iaith y tu allan i'r dosbarth (Thomas a Roberts 2011, Llywodraeth Cymru 2014). Ond, yn ôl adroddiad blynyddol diwethaf 'Iaith Fyw: Iaith Byw', newid bychan iawn oedd yn y nifer o blant pum mlwydd oed a oedd yn siarad Cymraeg yn y cartref, un o ddangosyddion y polisi (Llywodraeth Cymru 2016b). Felly mae gwir angen sicrhau bod yr hyn sy'n digwydd yn y Cyfnod Sylfaen yn cefnogi gobeithion presennol y Llywodraeth, er mwyn i bawb allu manteisio ar ddwyieithrwydd, yn ogystal â chwricwlwm holistaidd sy'n blaenoriaethu gofynion plant.

Isod, ceir esboniad o sut y datblygir y Gymraeg mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg a Chymraeg yn ôl dogfennaeth CS Llywodraeth Cymru a sut mae'r ymchwil ryngwladol wedi cyfrannu at y disgwrs polisi.

Ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg

Mae pob ysgol a lleoliad cyfrwng Saesneg yng Nghymru yn addysgu'r Gymraeg fel rhan o'r cwricwlwm statudol. Mae dogfennaeth y CS yn pwysleisio na ddylid cyflwyno'r maes dysgu 'Datblygu'r Gymraeg' ar ei ben ei hun, ond yn hytrach y dylai sgiliau plant yn y Gymraeg gael eu datblygu'n gynyddol drwy'r CS (APADGOS, 2008b).

Mae dogfennau cyfarwyddyd Llywodraeth Cymru ar gyfer y Gymraeg yn y CS (APADGOS, 2008b) yn pwysleisio'r angen i roi cyfle i blant 'ddod yn ddigon cyfarwydd â Chymraeg i'w hannog i ddysgu mwy am iaith a meithrin agwedd gadarnhaol at y Gymraeg' ac y dylid gwneud hyn drwy amrywiaeth o weithgareddau ffurfiol ac anffurfiol. Maent yn nodi mai clywed a deall Cymraeg yw'r blaenoriaethau cychwynnol ac y dylai hyn ddigwydd drwy ddefnyddio Cymraeg achlysurol e.e. caneuon ac odlau, drwy ddefnydd ymarferwyr o'r iaith a thrwy awgrymiadau gwledol ar wahanol wrthrychau o amgylch y dosbarth. Yn ogystal â Chymraeg achlysurol, mae ymarferwyr yn cael eu hannog i gynnal gwersi Cymraeg ffurfiol, lle y mae strwythur brawddegau a geirfa yn cael eu datblygu (APADGOS 2008b). Mae 'Datblygu'r Gymraeg' hefyd yn cael ei annog drwy gwricwlwm holistig y CS, lle y bydd dysgu drwy un iaith yn annog defnydd y llall. Mae dogfennaeth 'Datblygu'r Gymraeg' y CS (APADGOS 2008b) yn datgan y dylai plant ddefnyddio'r Gymraeg yn ddigymell erbyn diwedd eu hamser yn y CS wrth ddatblygu sgiliau darllen, ysgrifennu a llafar, a fydd yn eu helpu i ddefnyddio'r Gymraeg a'r Saesneg yn y ffordd fwyaf effeithiol iddynt hwy. Ond rydym yn gwybod nad yw hyn yn digwydd, hyd yn oed mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg, oherwydd nifer o resymau cymhleth (Rhys a Thomas 2013), ac mae'n achos sy'n peri pryder yn y maes (Lewis 2008).

Mae dysgu iaith leiafrifol heb iddi fod yn iaith y dosbarth (h.y. fel ail iaith) yn her sy'n wynebu nifer yn rhyngwladol (Garcia 2009, Bialystok 2009, Cook 2003). Yn y blynyddoedd cynnar, nid yw dysgu'r iaith leiafrifol fel ail iaith yn y dosbarth yn aml yn digwydd fel sy'n digwydd yma yng Nghymru (Cymraeg ail iaith). Yn hytrach, mae addysgu'r nifer o ieithoedd lleiafrifol, neu frodorol mewn nifer o achosion, yn digwydd y tu allan i'r ysgol neu leoliad mewn dosbarthiadau penodol (Hinton 2011).

Mae'r wleidyddiaeth o amgylch dysgu'r Gymraeg fel ail iaith yng Nghymru yn unigryw gan mai nod Llywodraeth Cymru yw i Gymru fod yn wlad ddwyieithog lle y ceir cyfleoedd eang i ddefnyddio'r Gymraeg mewn sawl parth amrywiol (Llywodraeth Cymru 2012) – dangosir hynny'n glir wrth iddynt greu maes dysgu penodol ar gyfer 'Datblygu'r Gymraeg' (APADGOS 2008b). Mae eu holl ddogfennaeth yn pwysleisio hyn – boed a yw addysg yn digwydd drwy'r Gymraeg neu'r Saesneg. Ond, ers rhai blynyddoedd bellach, cododd beirniadaeth ynglŷn â dysgu Cymraeg fel ail iaith, gyda'r drafodaeth yn cyrraedd ei phinacl yn 2013 gydag adroddiad yr Athro Sioned Davies ynglŷn ag annigonolrwydd dysgu Cymraeg fel ail iaith (Llywodraeth Cymru 2013).

Bellach, mae dogfennaeth fwyaf diweddar Llywodraeth Cymru ynglŷn â'r Gymraeg, 'Cymraeg 2050', yn nodi mai newid tuag at gontinwmm ieithyddol a geir, sy'n cwmpasu ysgolion cyfrwng Saesneg. Erbyn 2050, mae bwriad i 70% o holl blant Cymru fod yn rhugl yn y Gymraeg erbyn iddynt adael yr ysgol, gyda hanner y rhai sy'n mynychu ysgolion cyfrwng Saesneg yn medru'r iaith erbyn iddynt adael yr ysgol (Llywodraeth Cymru 2017a, 2017b). Noda'r polisi diweddaraf:

Ein nod drwy'r strategaeth hon yw creu'r amodau i'r Gymraeg fod o fewn cyrraedd i bawb yng Nghymru, fel y bydd pob siaradwr, beth bynnag ei lefel, yn gallu dewis defnyddio'i sgiliau Cymraeg, ac yn cael anogaeth a chymorth i ddatblygu ei sgiliau ymhellach os yw'n dymuno gwneud hynny, mewn awyrgylch gynhwysol a chadarnhaol. (Llywodraeth Cymru 2017a: t. 11)

Mae edrych ar sut mae'r Gymraeg yn datblygu o fewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg yn y blynyddoedd cynnar felly'n rhan annatod o ddatblygiad pellach y cwricwlwm ar gyfer gwireddu nod Llywodraeth Cymru o gael Cymru ddwyieithog, ynghyd â'u gweledigaeth ddiweddar ar gyfer miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 (Llywodraeth Cymru 2016, 2017a, 2017b).

Mae ymchwil ryngwladol wedi pwysleisio bod angen i ddatblygiad iaith o fewn y dosbarth gael ei hwyluso gan athrawon a chyfoedion, yn ogystal â'r teclynnau diwylliannol sydd ar gael yn amgylchedd y plentyn, ynghyd â natur y mewnbwn ieithyddol ei hun (Haworth et al. 2006). Edrychodd tîm ymchwil Haworth ar blant a oedd yn dysgu o fewn y system Te Whāriki yn Seland Newydd er mwyn darganfod a oedd plant yn datblygu'n ddwyieithog yn naturiol, drwy broses 'osmosis' fel petai, yn ôl syniadaeth ymchwil Krashen (1981 yn Haworth et al. 2006). Darganfu'r tîm fod ymarferwyr a oedd yn flaengar yn natblygiad ieithyddol eu disgyblion yn amhrisiadwy i ddatblygiad eu dwyieithrwydd. Mae angen edrych yn ofalus ar rôl ymarferwyr mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg o fewn y CS er mwyn gweld sut mae eu modelu iaith yn effeithio ar ddatblygiad y plant yn y Gymraeg.

Mae gwaith Hinton (2003) yn pwysleisio bod modd i addysgwyr addysgu iaith nad ydynt yn gyfarwydd â hi (e.e. athrawon mewn ysgolion neu leoliadau cyfrwng Saesneg yn rhoi gwersi Cymraeg i blant) yn effeithiol. Mae deilliannau penodol yn bodoli ar gyfer maes dysgu 'Datblygu'r Gymraeg' o fewn y CS, ac mae angen i blant gael eu hamlygu i fodolau iaith bositif o fewn y dosbarth. Fel y mae ymchwil ryngwladol yn pwysleisio, os nad yw'r rhain yn bodoli, bach iawn yw'r tebygolrwydd y bydd plant yn cyrraedd cyraeddiadau disgwyliedig y Llywodraeth (Gordon-Burns a Campbell 2014). Bydd safon ieithyddol ymarferwyr y CS felly'n bwynt trafod yn y papur hwn.

Ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg

Gan mai natur ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg yw darparu pob agwedd ar addysg plentyn drwy gyfrwng y Gymraeg, nid yw'r maes dysgu 'Datblygu'r Gymraeg' (APADGOS, 2008b) yn berthnasol i gwricwlwm y CS fel y mae mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng

Saesneg. Yn hytrach, mae dogfennaeth Llywodraeth Cymru yn nodi y dylai ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg ddilyn y maes dysgu ‘Sgiliau iaith, llythrennedd a chyfathrebu’ (APADGOS 2008d) gan mai iaith yr ysgol/lleoliad yw’r Gymraeg. Er hyn, wrth edrych ar ddadansoddiadau o werthusiad ehangach y CS (o ble y daw’r data ar gyfer y papur presennol), gwelir bod 58.2% o’r plant a arsylwir mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg yn dod o gartrefi lle nad yw’r Gymraeg yn cael ei siarad (Taylor et al. 2015, Rhys et al. 2014). Mae hyn yn ffenomen gydnabyddedig mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg yn ôl ymchwil amrywiol yn y maes (Thomas 2009, Thomas a Williams 2013) gan i’r rhan fwyaf o blant sy’n mynychu addysg cyfrwng Gymraeg ddod o gartrefi lle na siaredir yr iaith (StatsCymru 2017). Mae’r canlyniadau hyn yn pwysleisio bod angen datblygu sgiliau yn y Gymraeg o fewn dosbarthiadau cyfrwng Cymraeg hefyd, sy’n cyd-fynd â syniadaeth ymchwil ddiweddar (Williams 2003, Hill 2010, Baker 2010).

Mae dogfennaeth Llywodraeth Cymru yn adnabod bod plant o gymysgedd o gefndiroedd iaith mewn dosbarthiadau cyfrwng Cymraeg (Lewis 2008), ac yn nodi bod angen pwyslais ar ddatblygu sgiliau plant yn y Gymraeg drwy weithgareddau siarad a gwrando ‘er mwyn i blant ymgyswyo’n gynyddol â phatrymau iaith yn Gymraeg’ ac ‘er mwyn gosod seiliau cadarn ar gyfer datblygiad ieithyddol plant’ (APADGOS 2008b). Mae datblygu ac annog defnydd ehangach o’r Gymraeg yn rhan annatod o weledigaeth Llywodraeth Cymru ar gyfer creu Cymru ddwyieithog (Llywodraeth Cymru 2012, Lewis 2008) ac mae addysg drwy gyfrwng y Gymraeg yn chwarae rôl bwysig yn eu gweledigaeth. Mae hyn yn amlwg o’u dogfennaeth bolisiol ddiweddar, megis ‘Iaith Fyw, Iaith Byw’ (Llywodraeth Cymru 2012), ‘Iaith Fyw, Iaith Byw: Bwrw Mlaen’ (Llywodraeth Cymru 2014) a ‘Cymraeg 2050’ (Llywodraeth Cymru 2017a) er enghraifft. Mae disgwyl i blant sy’n mynychu ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg fod yn ddwyieithog, ac yn gallu ymwneud yn y Gymraeg a’r Saesneg erbyn diwedd eu cyfnod yn yr ysgol gynradd (Llywodraeth Cymru 2011), a nod Llywodraeth Cymru bellach yw bod 40% o bob blwyddyn ysgol yn cael eu haddysgu drwy gyfrwng y Gymraeg erbyn 2050 (Llywodraeth Cymru 2017a). Mae’r CS yn chwarae rôl allweddol yn hyn, yn enwedig gan fod ymchwil ddiweddar wedi dangos na cheir cysondeb rhwng sgiliau ieithyddol plant yn y Gymraeg a’i sgiliau ieithyddol yn y Saesneg ar ddiwedd eu haddysg gynradd (Rhys a Thomas 2013).

Mae ysgolion/lleoliadau cyfrwng Gymraeg yn cyflwyno’r iaith drwy dechnegau trochi amrywiol (Hickey et al. 2014, Estyn 2013). Yn rhyngwladol, mae’r dechneg o drochi plant yn eu hail iaith drwy addysg yn cael ei gweld fel model llwyddiannus (Johnstone 2002, Cummins 2008) ond amrywiol (McKendry 2006, Lewis 2008). Yn ôl y *Centre for Advanced Research on Language Acquisition* (CARLA), mae addysg drochi’n datblygu dwyieithrwydd plentyn drwy ddarpariaeth gyfoethog yn yr iaith darged, gydag ymarferwyr yn gwbl rugl yn yr iaith honno, yn ogystal â gwahaniad rhwng yr iaith darged, a’r iaith fwyafrifol yn ystod yr amser addysgu (CARLA, dim dyddiad). Yn y Cyfnod Sylfaen, nododd Estyn mai dull sy’n defnyddio ‘Cymraeg yn unig fel cyfrwng addysgu a dysgu’ yw trochi, a bod angen defnyddio ‘technegau ymarferol a gweledol i helpu plant a disgyblion i ddatblygu geirfa a chystrawen’ o fewn y cwricwlwm (Estyn 2013: t. 2). Er hyn, pwysleisiodd

adroddiad terfynol gwerthusiad y Cyfnod Sylfaen fod angen edrych yn fanylach ar yr amrywiaeth o dechnegau trochi oedd ar waith ar draws Cymru, er mwyn cael cysondeb ynglŷn â'r ffordd fwyaf effeithiol o drochi plant o gefndiroedd ieithyddol gwahanol o fewn yr un dosbarth (Taylor et al. 2015).

Un o hoelion wyth addysg cyfrwng Cymraeg yn y blynyddoedd cynnar yw Mudiad Meithrin (Laugharne 2015, Hickey et al. 2014, Siencyn 2004) yn ogystal â rhwydwaith o leoliadau nas cynhelir ar draws Cymru gyfan lle y mae rhai plant yn derbyn addysg cyn dechrau'r ysgol. Mae Llywodraeth Cymru wedi cydnabod eu pwysigrwydd ar gyfer dyfodol yr iaith mewn addysg wrth nodi yn eu strategaeth newydd y byddent yn cynyddu'r nifer o grwpiau meithrin i gynnwys 150 ychwanegol dros y degawd nesaf (Llywodraeth Cymru 2017b). Cydnabyddir bod '86% o'r plant sy'n mynychu grwpiau meithrin y Mudiad Meithrin yn symud ymlaen i addysg gynradd cyfrwng Cymraeg' (Llywodraeth Cymru 2017a: t. 21) a bod y sector yn rhan bwysig o fynediad cynnar plant i addysg drochi. Mae hyn yn cydfynd ag ymchwil cyfredol ynglŷn â dwyieithrwydd sy'n nodi mai dinoethiad cynnar i'r iaith darged yw'r sefyllfa ddelfrydol ar gyfer llwyddo ynddi (Rhys a Thomas 2013, Carlson a Meltzoff 2008).

Yn Seland Newydd, un o ddylanwadau cwricwlwm y CS (Maynard et al. 2012), mae ymchwil wedi pwysleisio bod manteision i addysg blynyddoedd cynnar dwyieithog gan fod lefelau llythrennedd plant dwyieithog mewn dosbarth meithrin (*kindergarten*) yn uwch na phlant uniaith (Westerveld 2013). Roedd y plant hyn yn dilyn fersiwn o Te Whāriki, ac felly mae modd gwneud cymhariaeth gyda chwricwlwm y CS.

Rydym yn adnabod manteision addysg ddwyieithog ers rhai blynyddoedd bellach (Garcia 2009, Bialystok 2009, Baker 2006) ond mae hinsawdd gymdeithasol ieithoedd lleiafrifol, megis y Gymraeg, yn parhau'n ansefydlog (May 2011, Laugharne 2015) ac mae'r berthynas rhwng defnydd iaith y tu mewn a thu allan i'r dosbarth yn parhau (Thomas et al. 2014, Thomas a Roberts 2011, Hodges 2009, 2014). Mae angen edrych yn fanylach felly ar ba mor effeithiol yw'r CS wrth ddatblygu siaradwyr dwyieithog mewn ysgolion Cymraeg – rhywbeth sydd y tu hwnt i gwmpas y papur hwn gan nad oes modd cysylltu deilliannau â phlant unigol o'r astudiaeth ehangach. Ond mae modd edrych ar faterion yn ymwneud â throsglwyddiad yr iaith o fewn y cwricwlwm, a'r materion sy'n codi o hynny er mwyn dod i ganlyniad ynglŷn ag effeithioldeb y CS wrth iddo gael ei weithredu drwy'r Gymraeg.

Nod y papur hwn felly yw edrych ar y berthynas rhwng y CS a'r Gymraeg. Yn benodol, bydd yn canolbwyntio ar faterion o amgylch darparu'r maes dysgu 'Datblygu'r Gymraeg' (APADGOS 2008b) mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg, ac yn canolbwyntio ar ymarferiad cyffredinol mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg. Bydd y papur yn pwysleisio darganfyddiadau o ran unrhyw wahaniaethau yn y ffordd y mae'r CS yn cael ei weithredu mewn ysgolion cyfrwng Saesneg a Chymraeg. Bydd hefyd yn adnabod pwysigrwydd ffactorau eraill, megis trochi a lles plant, yn ogystal ag edrych yn fanylach ar allu ieithyddol ymarferwyr. Gwneir hyn drwy edrych ar ddata o'r ysgolion a lleoliadau yn yr astudiaethau achos, yn ogystal ag ymatebion i gyfweiliadau awdurdod lleol.

Methodoleg

Dewis sampl astudiaeth achos

Mae'r gwaith ymchwil presennol yn rhan o brosiect mwy a oedd yn edrych ar effeithiolrwydd y Cyfnod Sylfaen (CS) yn gyffredinol (Llywodraeth Cymru 2015). Bwriad y papur hwn yw edrych ar sut y mae'r Gymraeg yn cael ei datblygu o fewn y CS, felly defnyddiwyd rhannau penodol o'r sampl mwy.

Dewiswyd 41 ysgol gynradd a 10 lleoliad nas cynhelir i gymryd rhan yn yr ymchwil gan ddefnyddio samplu ar hap haenedig o dan y gofynion isod:

- lleiafswm o 13 ysgol cyfrwng Cymraeg
- o leiaf 5 ysgol beilot³
- o leiaf 5 ysgol Dechrau'n Gynnar⁴
- cynrychiolaeth gyfatebol o ysgolion a lleoliadau o'r 4 consortiwm yng Nghymru.⁵

Y bwriad yma oedd arsylwi sut oedd y Cyfnod Sylfaen yn cael ei ddarparu 'ar lawr y dosbarth' ac i siarad â phlant a staff am eu profiadau o'r CS.

Yn y pen draw, recriwtiwyd 14 ysgol cyfrwng Cymraeg, ynghyd ac un ysgol ddwy ffrwd. Gellir gweld y rhaniadau yn ôl gofynion yn Nhabl 1. Trafodir canlyniadau'r lleoliadau nas cynhelir ochr yn ochr â chanlyniadau'r ysgolion o fewn y papur hwn oherwydd y nifer bach o leoliadau.

Sector a chyfrwng cyfarwyddyd	Consortia rhanbarthol			
	Gogledd Cymru	De-orllewin a chanolbarth Cymru	Canolbarth y De	De-ddwyrain Cymru
Ysgolion a gynhelir	10	14	10	7
Cyfrwng Cymraeg	5	5	4	0
Cyfrwng Saesneg	5	8	6	7
Dwy ffrwd	0	1	0	0
Lleoliadau nas cynhelir	4	2	3	1
Cyfrwng Cymraeg	2	2	1	0
Cyfrwng Saesneg	2	0	2	1
CYFANSWM	14	16	12	9

Tabl 1: Crynodeb o astudiaethau achos yn ôl rhanbarth.

³ Peilotiwyd y CS mewn 22 ysgol a 22 lleoliad nas cynhelir yn 2004/05 cyn i'r cwricwlwm statudol ddod i rym yn 2008 (Maynard et al. 2012).

⁴ Cyflwynwyd y CS mewn 22 ysgol a 22 lleoliad nas cynhelir a oedd yn rhan o gynllun 'Dechrau'n Gynnar' yn 2006/07 cyn i'r cwricwlwm statudol ddod i rym yn 2008 (Maynard et al. 2012).

⁵ Mae 4 consortiwm addysg rhanbarthol yn bodoli yng Nghymru ar gyfer cydweithio rhwng awdurdodau lleol.

Arsylwadau astudiaethau achos

Y bwriad yma oedd arsylwi un dosbarth Meithrin, Derbyn, Blwyddyn 1 a Blwyddyn 2 ym mhob ysgol yr ymwelwyd â hwy (felly plant rhwng 3–7 mlwydd oed). Roedd arsylwad dosbarth o un awr yn y bore ac un awr yn y prynhawn ar gyfer y dosbarthiadau hyn, gyda'r ddau arsylwad yn digwydd ar yr un diwrnod. Roedd dosbarthiadau meithrin a lleoliadau nas cynhelir yn cael eu harsylwi am un awr un ai yn y bore neu'r prynhawn. Pan ymwelwyd ag ysgolion cynradd mawr, gyda mwy nag un ffrwd, cyfyngwyd ein harsylwadau i un dosbarth ar gyfer pob blwyddyn CS. Pan ymwelwyd ag ysgolion bach, arsylwyd pob dosbarth cymysg CS.

Fel sy'n ofynnol, derbyniwyd cais moeseg gan Ysgol Gwyddorau Cymdeithasol Prifysgol Caerdydd cyn cychwyn y prosiect ymchwil. Gofynnwyd i rieni/gofalwyr pob plentyn a oedd yn y dosbarthiadau a arsylwyd am ganiatâd i arsylwi eu plentyn – roedd gan bawb yr hawl i dynnu allan ar unrhyw adeg. Ni chasglwyd unrhyw wybodaeth a allai ddatgelu hunaniaeth unrhyw blentyn a oedd yn cyfranogi, ac ar ôl yr arsylwad, adnabuwyd pob ysgol/leoliad gyda dynodwr unigryw er mwyn cadw'r wybodaeth yn anhysbys.

Roedd dwy brif 'lefel' i'r fframwaith arsylwi:

Arsylwadau unigol ar lefel plentyn

Ar gyfartaledd, arsylwyd 18 plentyn ym mhob sesiwn 45–60 munud. Arsylwyd pob plentyn am gyfnod o ddau funud, a nodwyd y math o bedagogege yr oedd y plentyn yn ei brofi, yn ogystal â'i lefelau lles ac ymglymiad. Roedd y math o bedagogege CS yn cael ei nodi wrth roi cylch o amgylch detholiad o eiriau CS perthnasol (gweler Llywodraeth Cymru 2015) ac roedd lefelau lles ac ymglymiad y plentyn yn cael eu nodi gan ddefnyddio'r Graddau Leuven (gweler Leavers 2005). Roedd rhyw, grŵp blwyddyn a defnydd iaith (Cymraeg/Saesneg) yn cael eu nodi, yn ogystal ag unrhyw Ardaloedd Dysgu amlwg ac unrhyw ryngweithiad rhwng oedolyn/plentyn. Mabwysiadwyd proses rannol siawns/rannol gynrychioledig ar gyfer dewis pa blant i'w harsylwi, h.y. ymdrechai'r ymchwiliwr i arsylwi casgliad 'ar hap' o blant o bob gweithgaredd/ardal yn ystod y sesiwn, er mwyn cael darlun cyffredinol teg. Roedd yr ymchwiliwyr yn ofalus i beidio â dewis plant penodol i'w harsylwi, ac felly dewiswyd plant o bob gweithgaredd/ardal ar hap mor aml â phosibl (e.e. y plentyn pellaf i'r dde).

Cyfraddiad lefel-sesiwn cyffredinol

Ar ddiwedd pob sesiwn arsylwi, rhoddwyd sgôr cyffredinol o 1–5 ar gyfer pob un o 12 elfen allweddol y CS (gweler Llywodraeth Cymru, 2015). Cyfunwyd y sgorau hyn i gael mesur cyffredinol CS ar gyfer pob sesiwn. Cesglir gwybodaeth lefel-sesiwn ynglŷn â nodweddion y dosbarth (e.e. nifer yn gofrestredig, presenoldeb, anghenion dysgu ychwanegol) a manylion staffio (e.e. cymwysterau, hyfforddiant CS, cymhareb oedolyn: plentyn).

Arsylwyd 131 dosbarth (33% ohonynt yn ddosbarthiadau cymysg, n=43) a 239 sesiwn/gwers gyda 3343 arsylwad plentyn (roedd yr un plentyn weithiau yn cael ei arsylwi fwy

nag unwaith mewn dosbarthiadau bychan). Defnyddiwyd yr un fframwaith arsylwi (wedi ei ddatblygu yn unswydd ar gyfer gwerthusiad y CS) ar gyfer arsylwi gwersi ysgol a sesiynau mewn lleoliadau nas cynhelir.

Gan fod dau ymchwilydd wedi ymgymryd â hanner yr ymweliadau astudiaeth achos yr un, roedd rhaid sicrhau bod eu techneg arsylwi yn gyson. Yn gyntaf, peilotiwyd y fframwaith arsylwi er mwyn i'r ymchwilydd allu calibro eu hadnabyddiaeth o'r bedagogege CS a'r lefelau lles ac ymwneud. Ar ôl peilota, buont yn ymweld â'r pum ysgol gyntaf gyda'i gilydd er mwyn casglu data dilysrwydd rhyng-gyfarwyddwyr. Mae Tabl 2 yn nodi bod pob cydran y sgorau dilysrwydd rhyng-gyfarwyddwyr yn gytûn rhwng y ddau ymchwilydd (Landis a Koch 1977).

Cyfansoddyn atodlen arsylwi	Math o raddfa	Mesur DRG	Nifer yr arsylwadau	Canlyniad DRG
Meysydd dysgu	Deuaidd	Cohen Kappa	2611	0.67
Ymglymiad plant	Graddfa	Pearson	373	0.71
Lles plant	Graddfa	Pearson	373	0.64
Geiriau allweddol CS	Deuaidd	Cohen kappa	14,810	0.70
Graddfeydd cyffredinol sesiynau elfennau CS	Graddfa	Pearson	426	0.81

Tabl 2: Crynodeb o'r dilysrwydd rhyng-gyfarwyddwyr (DRG) ar gyfer arsylwadau.

Cyfweliadau staff astudiaethau achos

Cynhaliwyd cyfweliadau lled-strwythuredig anffurfiol ym mhob ysgol a lleoliad (a oedd yn para oddeutu 30 munud) gyda'r Pennaeth/Arweinydd, Arweinydd y CS (os nad oeddynt hefyd yn Bennaeth/Arweinydd) ac o leiaf un ymarferwr ychwanegol. Cynhaliwyd cyfweliadau bras (oddeutu 10 munud) gydag athrawon y dosbarthiadau a arsylwyd hefyd. Er bod y cyfweliadau hyn yn holi am nifer o bynciau, canolbwyntir yma ar ddata sy'n berthnasol i ddatblygiad y Gymraeg o fewn y CS. Casglwyd gwybodaeth o gyfweliadau â 41 pennaeth, 37 o arweinwyr CS, 118 athro, a 121 ymarferwr ychwanegol fel cyfanswm, yn ogystal â 10 Arweinydd CS a 14 ymarferwr ychwanegol yn y lleoliadau nas cynhelir.

Holiaduron cenedlaethol i ysgolion a lleoliadau

Rhoddyd gwahoddiad i bob ysgol gynradd, babanod a meithrin yng Nghymru i gymryd rhan mewn holiadur cenedlaethol ar y Cyfnod Sylfaen. Roedd dwy ran i'r holiadur; rhan i'r Pennaeth a rhan i'r Arweinydd CS. Roedd yr holiadur yn holi ynglŷn â barn yr unigolion hyn ar y CS yn gyffredinol, yn ogystal â'u barn ar sut y caiff ei weithredu yn eu hysgol hwy. Y gyfradd ymateb oedd 30% (n=243) ar gyfer lleoliadau, a 28% (n=361) ar gyfer ysgolion.

Cyfweliadau cenedlaethol awdurdod lleol a rhanddeiliaid lleoliadau

Cynhaliwyd cyfweliadau dros y ffôn gyda 19 Ymgynghorwr CS Awdurdod Lleol, 18 Swyddog Hyfforddi a Chefnogaeth CS yn yr Awdurdodau Lleol, a 4 Mudiad Ymbarél Nas Cynhelir. Cynhaliwyd yr holl gyfweliadau rhwng mis Mai a mis Gorffennaf 2012 gyda hyd y cyfweliadau'n amrywio o 45 i 120 munud.

Canlyniadau

O'r 41 ysgol astudiaeth achos, roedd 26 ohonynt yn addysgu eu plant drwy gyfrwng y Saesneg. Roedd 14 ysgol cyfrwng Cymraeg ac un ysgol ddwy ffrwd yn rhan o'r astudiaeth. Roedd pum lleoliad yn rhai cyfrwng Saesneg, a phum yn rhai cyfrwng Cymraeg. Casglwyd data am gyfansoddiad ieithyddol pob dosbarth (e.e. faint o blant oedd yn dod o gartref lle roedd y Gymraeg yn cael ei siarad) a faint o ryngweithiadau Cymraeg a glywir. Er nad yw'r plant yn cael eu haddysgu drwy'r Gymraeg mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg, mae'r maes dysgu 'Datblygu'r Gymraeg' yn berthnasol i'r holl blant hyn. O fewn y canlyniadau, ceir dadansoddiadau manylach ar bresenoldeb y Gymraeg ar lefelau consortia, a gweithgareddau ysgol a dosbarth.

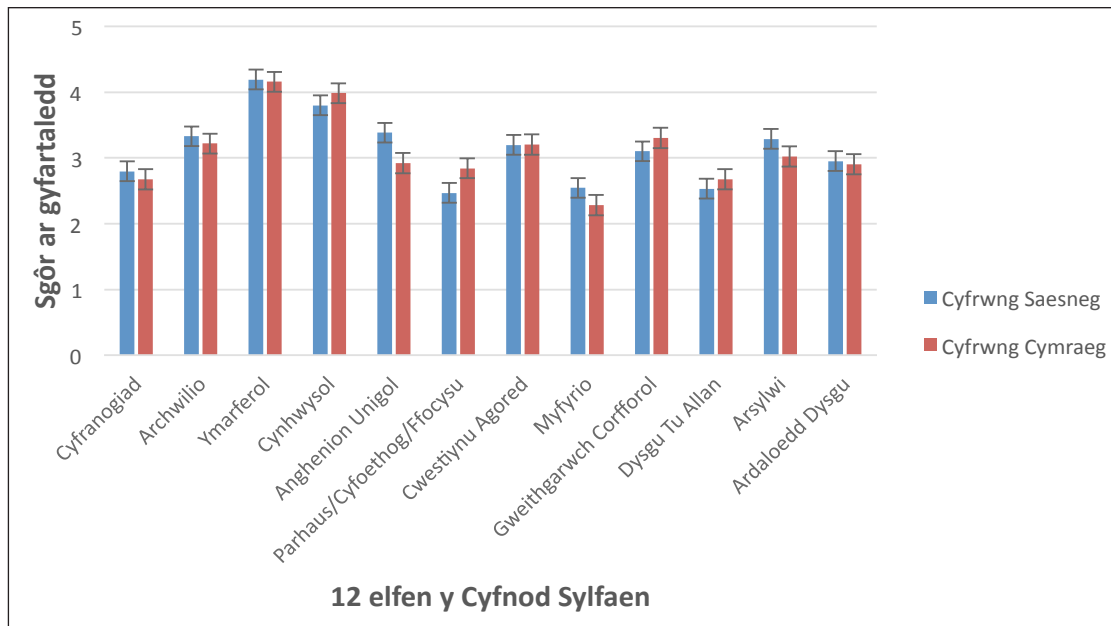
Trafodir y canlyniadau yn ôl y prif ganfyddiadau, a thrafodir casgliad o ddata ynghlwm wrth hyn.

Gweithredu'r Cyfnod Sylfaen

At ei gilydd, nid oedd amrywiaeth yn null ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg a chyfrwng Saesneg o weithredu'r Cyfnod Sylfaen. Gan mai gwerthusiad o'r Cyfnod Sylfaen oedd gwraidd y prosiect hwn, roedd edrych ar wahaniaethau rhwng sut yr oedd ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg a Chymraeg yn gweithredu'r CS yn allweddol. Fel y trafodwyd uchod, dyfeisiwyd 12 elfen graidd i'r CS yn ôl dadansoddiad manwl o'r dogfennau polisiol.

Nid oedd gwahaniaeth arwyddocaol yn y ffordd yr oedd ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg a Saesneg yn gweithredu'r CS yn ôl eu sgorau ar gyfartaledd ar y 12 elfen graidd (gweler Llywodraeth Cymru 2015). Gellir bod yn eithaf sicr felly fod y CS yn cael ei weithredu mewn ffurf debyg, ni waeth beth fo iaith yr ysgol neu leoliad. Er hyn, roedd amrywiaeth sylweddol rhwng ysgolion a dosbarthiadau yn gyffredinol (gweler Waldron et al. 2014 am fwy o wybodaeth).

Canlyniad positif hefyd yw nodi bod arsylwadau wedi dangos bod meysydd dysgu 'Datblygiad y Gymraeg' a 'Sgiliau Iaith, Llythrennedd a Chyfathrebu' mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg a chyfrwng Saesneg, yn y drefn honno, yn digwydd yn ystod gweithgareddau strwythuredig a gweithgareddau 'nodweddiadol' y Cyfnod Sylfaen. Cesglir hyn o edrych ar ddadansoddiadau o'r ganran o weithgareddau a recordiwyd o dan y ddau faes dysgu uchod.

Ffigur 1: Effaith ymarferiad ar elfennau craidd y Cyfnod Sylfaen, yn ôl iaith ysgol.

Gweithredu'r Gymraeg yn y Cyfnod Sylfaen

Yn ôl canlyniadau arsylwadol, yn gyffredinol, roedd tuedd i ysgolion a lleoliadau ddatblygu sgiliau plant yn y Gymraeg (i raddau amrywiol yn ddibynnol ar oedran/iaith yr addysg) mewn sesiynau amser cylch targedig yn y bore, lle y byddai caneuon a rhigymau'n cael eu defnyddio i ymarfer e.e. diwrnodau'r wythnos, misoedd y flwyddyn, y tywydd a chyfrif, yn ogystal ag adeg cofrestru ac amser cinio. Trafodir y canlyniadau hyn mewn dyfnder islaw, gan edrych ar ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg yn gyntaf.

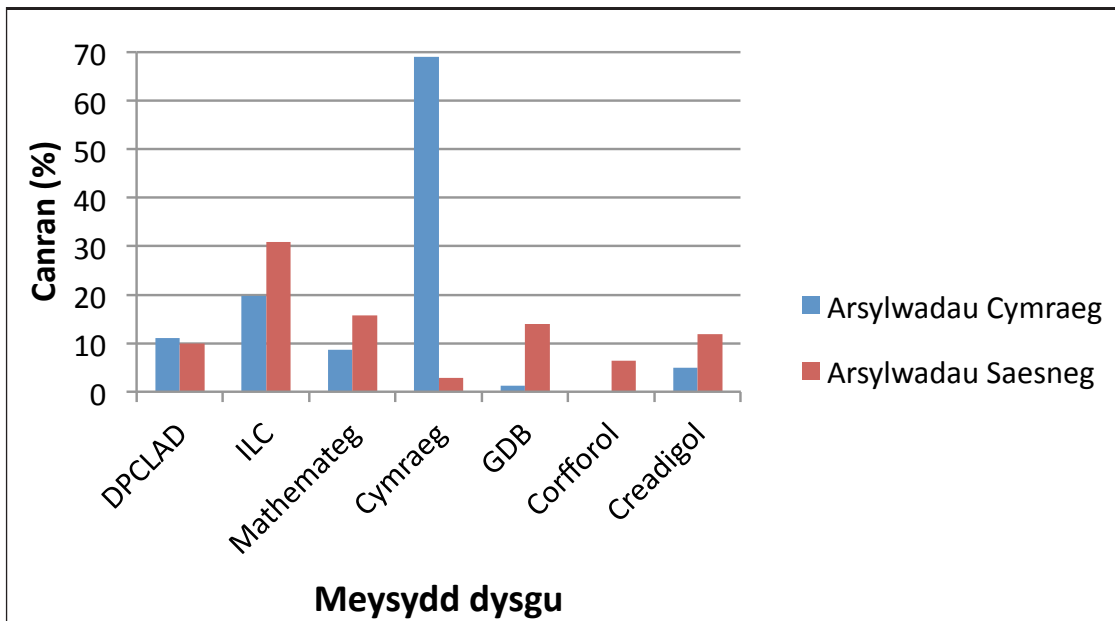
Ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg

Gan ddefnyddio dadansoddiadau *cross tab*, gwelir bod 99.2% o'r holl weithgareddau dosbarth a arsylwyd yn digwydd drwy'r Saesneg, a 4.2% yn digwydd drwy'r Gymraeg. Er mwyn dadansoddi'r math o weithgareddau a oedd yn digwydd drwy'r Gymraeg yn fanylach, dadansoddiwyd disgrifiadau'r digwyddiadau, oedd yn cael eu nodi ar gyfer pob arsylwad plentyn unigol (gweler Llywodraeth Cymru 2015). O'r dadansoddiadau hyn, darganfuwyd bod gweithgareddau a oedd yn cael eu harsylwi fel rhan o'r maes dysgu 'Datblygu'r Gymraeg' yn dueddol o ddigwydd mewn sesiynau boreol, ac er eu bod yn cynnwys gweithgareddau y gellir eu harwain yn ôl at feysydd dysgu eraill, roedd y mwyafrif yn digwydd o dan ymbarél maes dysgu 'Datblygu'r Gymraeg'. Mae hyn yn ganlyniad dealladwy (gan mai Saesneg yw iaith yr ysgol/leoliad) ond nid yw'n cyd-fynd â gweledigaeth Llywodraeth Cymru o weld y Gymraeg yn cael ei defnyddio ym mhob maes dysgu.

Yn gyffredinol, roedd ‘Datblygu’r Gymraeg’ wedi ei ffocysu o amgylch dysgu ac ymarfer dyddiau’r wythnos, misoedd y flwyddyn, y tywydd a thasgau gweinyddol cyffredinol y dosbarth megis cofrestru a chasglu arian cinio (yn enwedig yn y dosbarthiadau meithrin). Roedd y mwyafrif o’r dosbarthiadau a arsylwyd yn cychwyn y diwrnod gyda’r ymarferiadau hyn. Roedd Cymraeg achlysurol hefyd i’w gweld ym mwyafrif yr ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg, ac roedd yn bresennol ar lafar (e.e. dros amser cinio) yn ogystal â mewn mannau eraill o gwmpas yr ysgol e.e. ar arddangosfeydd ar y wal.

Roedd gan rai ysgolion a lleoliadau strategaethau penodol ar gyfer datblygu’r Gymraeg drwy annog y plant i sgwrsio yn y Gymraeg, megis ‘Helpwr Heddiw’ a oedd yn casglu’r arian cinio, er enghraifft. Mae’r strategaethau hyn i gyd yn arwain yn ôl at ddogfennaeth pedagogeg y CS lle y mae ymarferwyr yn cael eu hannog i ddatblygu sgiliau plant yn y Gymraeg.

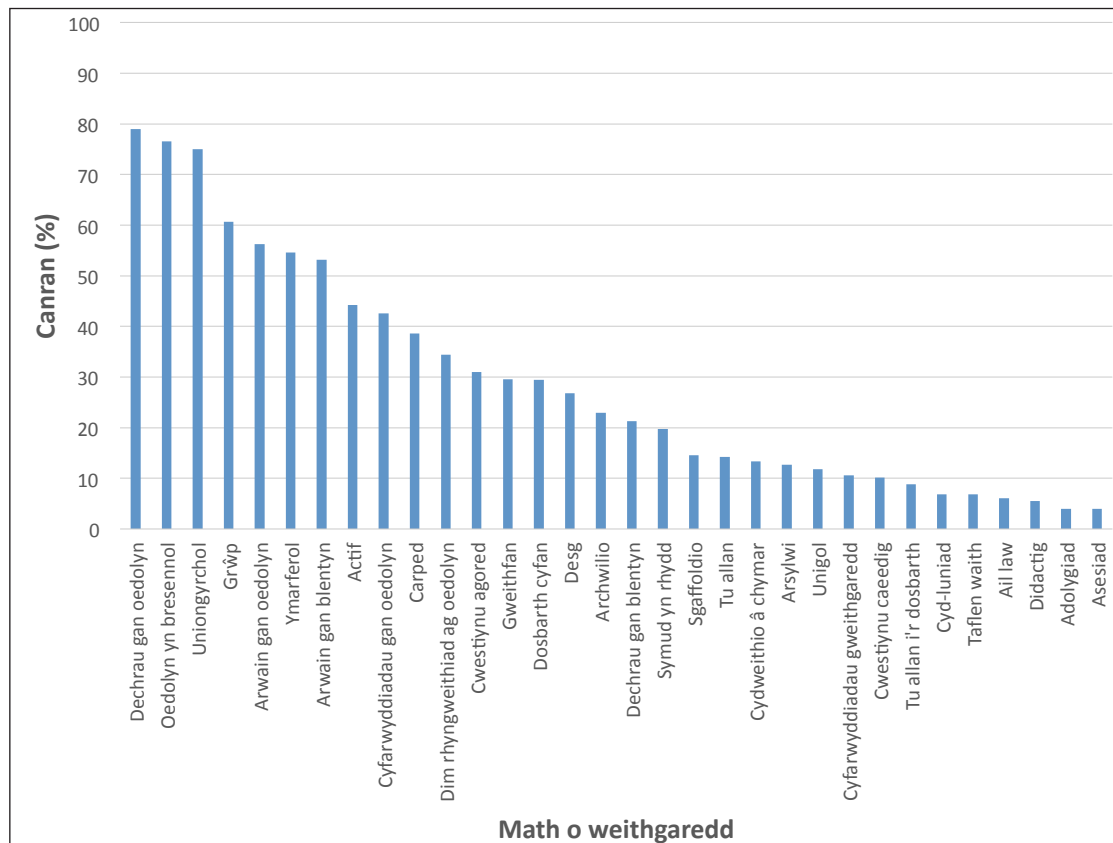
Yn ychwanegol, recordiwyd nifer o weithgareddau fel rhai strwythuredig, rhywbeth sy’n cael ei gymeradwyo yn nogfennaeth y CS ynglŷn â datblygu’r Gymraeg. Roedd y gwersi strwythuredig hyn yn canolbwyntio mwy ar strwythur brawddegau, yn ogystal â geirfa ac weithiau datblygiad rhifedd. Mae’n glir felly bod modd plethu datblygu’r Gymraeg i bob maes dysgu o fewn cwricwlwm y CS, sy’n cyd-fynd â chyfarwyddyd a dogfennaeth Llywodraeth Cymru. Isod, ceir dadansoddiad o le yr oedd y Gymraeg yn cael ei defnyddio o fewn y meysydd dysgu, o gymharu â’r Saesneg.

Ffigur 2: Canran o weithgareddau cyfrwng Cymraeg a chyfrwng Saesneg a arsylwyd yn y meysydd dysgu mewn ysgolion cyfrwng Saesneg

Wrth gymryd golwg manylach ar arsylwadau plant, gwelir bod y Gymraeg yn cael ei defnyddio fwyaf pan oedd oedolion yn bresennol a phan oedd y gweithgaredd yn cael ei arwain neu ei gychwyn gan oedolyn. Cafwyd mwy o ddefnydd o’r Gymraeg mewn gweithgareddau grŵp

hefyd. Ond gwelir bod canran uchel o weithgareddau hefyd yn dilyn pedagogeg y CS e.e. rhai uniongyrchol ac ymarferol. Mae'r canlyniadau hyn yn awgrymu bod datblygu'r Gymraeg yn digwydd mewn cyfuniad o weithgareddau didactig a rhai sy'n cyd-fynd yn fwy â phedagogeg y CS. Mae'r ganran uchel o'r Gymraeg o fewn gweithgareddau grŵp yn awgrymu bod ymdrin â datblygiad y Gymraeg mewn ffordd fwy ffurfiol yn helpu gyda datblygiad geirfa, er enghraifft. Mae'r ganran uchel o weithgareddau CS yn awgrymu bod datblygu'r Gymraeg yn rhan annatod o bob rhan o'r cwricwlwm, i ryw raddau.

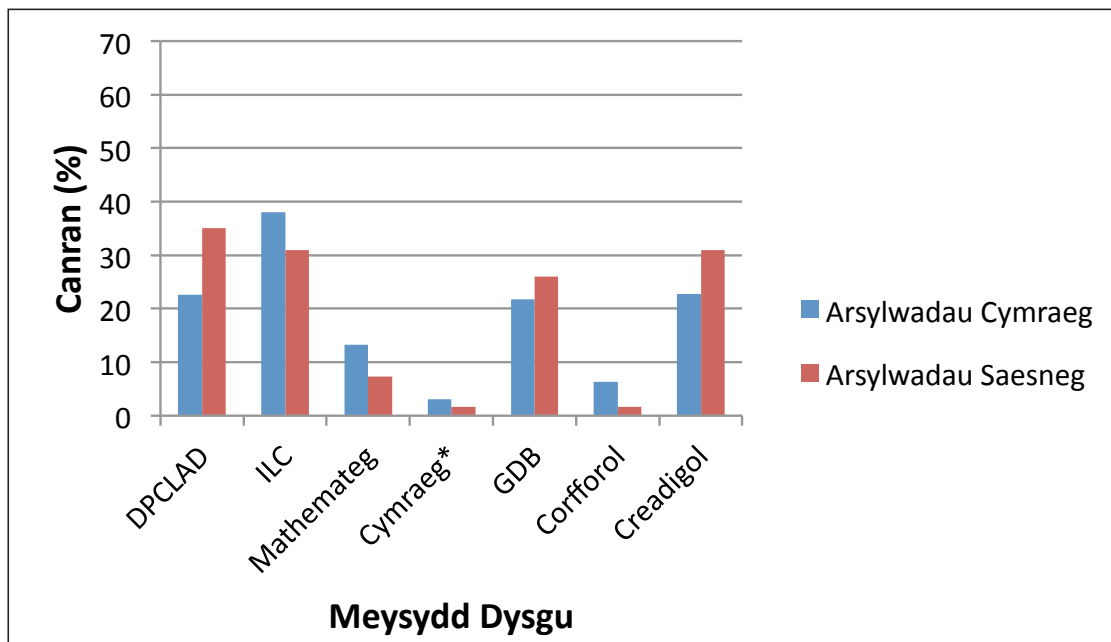
Ffigur 3: Canran yr arsylwadau a recordiwyd mewn ysgolion cyfrwng Saesneg lle yr oedd plant yn siarad Cymraeg yn ystod gwahanol weithgareddau.

Ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg

Gwelir, o ddadansoddiadau *cross tab*, fod 93.4% o'r arsylwadau drwy gyfrwng y Gymraeg tra bod 12.5% drwy'r Saesneg. Wrth edrych yn fanylach ar ble a phryd yr oedd gweithgareddau a gynhaliwyd yn benodol er mwyn datblygu'r Gymraeg yn digwydd, darganfuwyd patrymau tebyg i ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg. Fel ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg, roedd y mwyafrif o weithgareddau a oedd yn canolbwyntio'n benodol ar ddatblygu'r Gymraeg yn digwydd yn y bore. Er bod rhai gweithgareddau'n canolbwyntio ar ymarfer dyddiau'r

wythnos ayyb, roedd y rhan fwyaf o'r gweithgareddau yn canolbwyntio ar ddatblygu geirfa a gwersi strwythuredig yn canolbwyntio ar ffoneg.

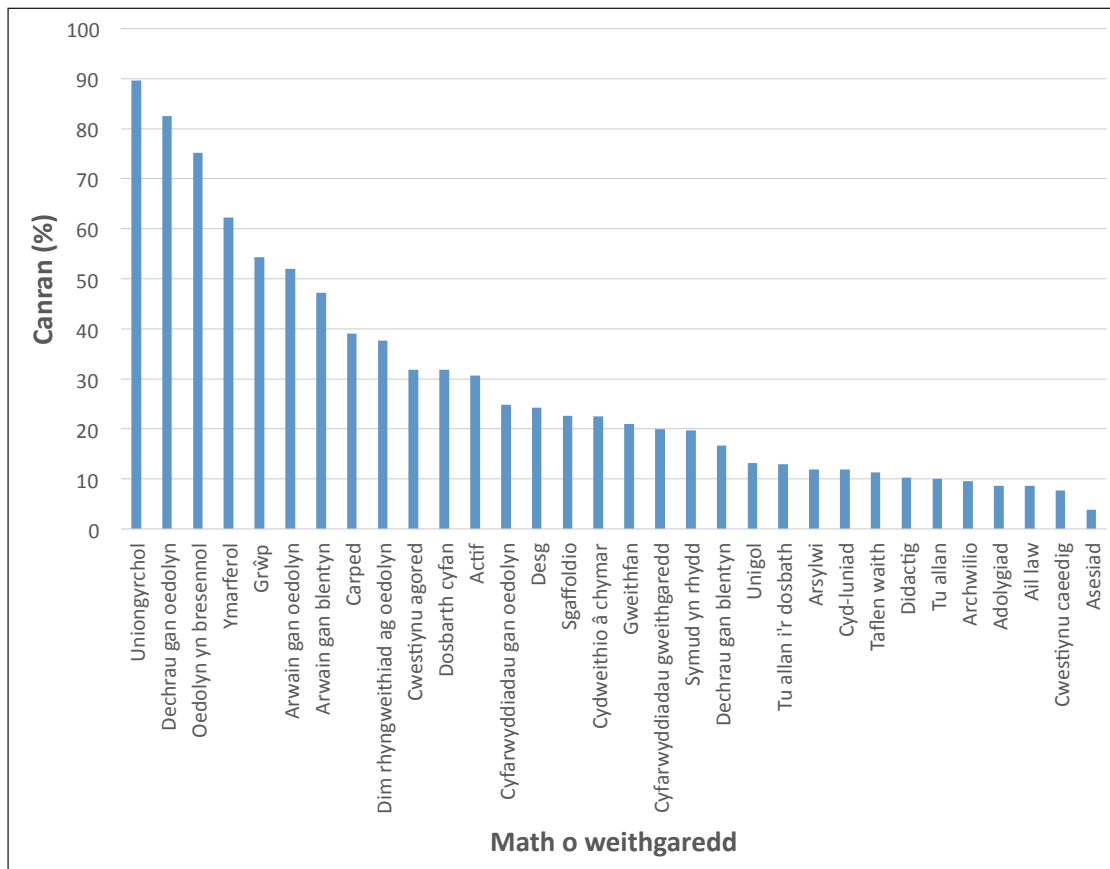
Edrychwyd yn agosach ar weithgareddau lle'r oedd datblygu'r Gymraeg yn ffocws clir yn yr arsylwadau. Darganfuwyd bod y rhan fwyaf o weithgareddau o'r fath yn digwydd ran amlaf mewn dosbarthiadau meithrin a derbyn. Gellir rhagdybio bod hyn oherwydd technegau trochi'r ysgolion o dan sylw, h.y. bod llawer o ffocws ar ddatblygiad iaith strwythuredig yn y cyfnod meithrin a derbyn ar gyfer plant o gartrefi lle na siaredir y Gymraeg, er mwyn iddynt ddod yn fwy rhugl erbyn cyrraedd blynyddoedd 1 a 2.

Ffigwr 4: Canran o weithgareddau a arsylwyd o fewn meysydd dysgu penodol lle y defnyddir y Gymraeg a'r Saesneg mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg
*Er nad yw 'Datblygu'r Gymraeg' yn faes dysgu ynddo'i hun o fewn y CS mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg, nodwyd os oedd gweithgaredd yn canolbwyntio'n benodol ar ddatblygu'r iaith, a pha iaith oedd yn cael ei defnyddio gan y plant wrth ymgymryd â'r gweithgaredd hwnnw.

Beth sy'n fwyaf amlwg yw bod y mwyafrif o arsylwadau yn y Gymraeg i'w gweld ym meysydd dysgu 'Sgiliau iaith, llythrennedd a chyfathrebu' (ILC), 'datblygiad creadigol' a 'Gwybodaeth a dealltwriaeth o'r byd' (GDB). Mae defnydd o'r iaith i'w weld ym mhob maes dysgu i ryw raddau, ac er bod amrywiaeth, mae'r canlyniadau hyn yn cyd-fynd â gweledigaeth Llywodraeth Cymru ynglŷn â sut i addysgu'r CS drwy'r Gymraeg.

Isod, ceir dadansoddiad o arsylwadau yn ôl gweithgareddau o fewn y dosbarthiadau a arsylwir. Wrth edrych yn fanylach ar le y defnyddir y Gymraeg, gellir cychwyn adeiladu darlun penodol ynglŷn ag ymarferiadau cyffredinol o fewn ysgolion cyfrwng Cymraeg.

Ffigwr 5: Canran yr arsylwadau a recordiwyd mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg lle yr oedd y plant yn siarad Cymraeg yn ystod gwahanol weithgareddau.

O'r dadansoddiadau, gwelir bod canran uchel o weithgareddau yn digwydd drwy'r Gymraeg pan oeddent yn cael eu cychwyn gan oedolyn, neu pan oedd oedolyn yn bresennol – canlyniad sy'n ddiddorol i'w ystyried ym maes cynllunio ieithyddol addysg cyfrwng Cymraeg. Ond, cafwyd hefyd ganran uchel o ryngweithiadau a gynhaliwyd drwy'r Gymraeg mewn gweithgareddau uniongyrchol ac ymarferol, yn ogystal â gweithgareddau grŵp. Gwerth yw nodi hefyd fod canran uchel o ryngweithiadau yn y Gymraeg yn digwydd rhwng y disgyblion heb i oedolion ymyrryd – dyma ganlyniad positif sy'n awgrymu bod plant yn defnyddio'r Gymraeg yn annibynnol o fewn y dosbarth CS.

Mae'r canlyniadau'n awgrymu, fel y rhai mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg, fod y Gymraeg yn bresennol mewn cyfuniad o weithgareddau didactig a rhai CS. Mae'r canlyniadau'n cefnogi'r ddadl bod modd ymarfer y CS yn effeithlon ar gyfer datblygu sgiliau yn y Gymraeg.

Fel rhan o'r gwerthusiad cyffredinol, dadansoddwyd nodiadau storïol a gasglwyd ynglŷn â phob ysgol a lleoliad sy'n cyd-fynd â'r ymchwil ryngwladol ynglŷn â phwysigrwydd ehangach

gwelededd ieithyddol (Gorter 2013). Casglwyd gwybodaeth am welededd y Gymraeg yn yr ysgolion (h.y. arddangosiadau wal, defnydd y Gymraeg y tu allan i'r dosbarth ac ati) yn ogystal â sut oedd yr iaith yn cael ei datblygu o fewn y CS. Yn gyffredinol, darganfuwyd bod y ffordd y mae plant yn cael eu trochi yn y Gymraeg (e.e. defnyddio'r Gymraeg yn unig, cyfieithu ar y pryd ac ati), yn ogystal ag agweddau ymarferwyr a disgyblion at ddysgu a datblygu sgiliau Cymraeg, yn amrywio ar draws ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg. Cyffyrddir â'r materion hyn yn fanylach yn y drafodaeth.

Newidiadau a deilliannau

Credai 42% o Arweinwyr y Cyfnod Sylfaen fod cyflwyno'r Cyfnod Sylfaen wedi ysgogi gwelliant o ran datblygu sgiliau plant yn y Gymraeg (mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg a chyfrwng Saesneg).

Dywedodd arweinwyr y Cyfnod Sylfaen y gwelwyd mwy o gynnydd yn sgiliau llythrennedd Saesneg plant mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg o gymharu â'u sgiliau llythrennedd yn y Gymraeg. Ond nododd bron i hanner (49%) ymatebwyr yr holiadur fod y CS wedi profi'n fwy llwyddiannus na Chyfnod Allweddol 1 (a oedd yn bodoli fel rhan o'r cwricwlwm blaenorol) mewn perthynas ag addysgu'r Gymraeg i blant. Mae'r canlyniad yn galonogol ac yn cefnogi'r angen am faes dysgu penodol ar gyfer y Gymraeg mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg, er mwyn atgyfnerthu datblygiad y Gymraeg fel ail iaith.

Adroddodd arweinwyr y Cyfnod Sylfaen mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg y gwelir mwy o welliant yn sgiliau llythrennedd Cymraeg plant ers gweithredu'r Cyfnod Sylfaen. Gall hyn fod oherwydd nad yw'r Saesneg yn cael ei chyflwyno'n swyddogol fel rhan o'r cwricwlwm o fewn y CS, ond yn hytrach fel rhan o gam nesaf addysg plant, sef Cyfnod Allweddol 2. Gall hyn olygu felly nad yw sgiliau'r plant yn y Saesneg gystal â'u sgiliau yn y Gymraeg oherwydd absenoldeb ffurfiol y Saesneg.

Yn ôl ymatebion yr holiadur gan gyfranogwyr o ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg, ystyriwyd bod plant sy'n cael addysg drwy gyfrwng iaith nad yw'n famiaith iddynt (e.e. plant nad ydynt yn siarad Cymraeg gartref, sy'n mynychu ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg) yn un grŵp sy'n elwa fwyaf o'r Cyfnod Sylfaen. Gwelir bod y farn hon gryfaf yng nghonfensiwn Canolbarth y De, gyda 71% yn credu bod y garfan hon o blant yn manteisio o dderbyn addysg cyfrwng Cymraeg. Mae'r canlyniad hwn yn cyd-fynd â'n gwybodaeth ddaearyddol o Gymru a'r nifer isel o siaradwyr Cymraeg sydd yn yr ardal.

Ond gan ddewis o restr o faterion allweddol o fewn addysg yng Nghymru, roedd mwy o benaethiaid mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg nag mewn ysgolion cyfrwng Saesneg o'r farn bod datblygiad y Gymraeg yn ystyriaeth allweddol yn addysg y blynyddoedd cynnar ar gyfer eu hysgol. Efallai fod hyn oherwydd bod datblygiad y Gymraeg yn un o'r meini asesu ar ddiwedd cyfnod y plant yn y CS, yn ogystal â bod yn ffocws diysgog i Lywodraeth Cymru wrth geisio creu Cymru ddwyieithog ac annog defnydd ehangach o'r Gymraeg o fewn ysgolion a thu hwnt iddynt.

Materion

Er bod y canlyniadau, yn gyffredinol, yn bositif o ran datblygu'r Gymraeg yn y CS, daeth rhai materion penodol i'r amlwg. Ceir trafodaeth ar y materion hyn fel rhan o'r ymdriniaeth ehangach sy'n dilyn.

Trochi

Dywedodd lleiafrif mwyafrifol o randdeiliaid awdurdodau lleol ac ymarferwyr bod addysgu'r Gymraeg yn fwy ffurfiol mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg yn ymddangos yn fuddiol, ac roeddent o'r farn bod modelu iaith yn y Cyfnod Sylfaen yn anodd pan fo plant yn dysgu'n annibynnol.

Mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg, awgrymodd rhai rhanddeiliaid y byddai trochi ffurfiol cychwynnol yn fuddiol i weithredu'r Cyfnod Sylfaen, gan y byddai plant yn datblygu dealltwriaeth well o'r Gymraeg, a fyddai'n lleihau trafferthion trochi yn y dyfodol.

Dywedodd lleiafrif mwyafrifol o randdeiliaid awdurdodau lleol, ynghyd ag ymarferwyr, fod cael canran uchel o blant o gartrefi di-Gymraeg yn mynychu addysg Gymraeg yn gwneud trochi'n anodd, a'i bod yn fwy tebygol i'r plant droi'n ôl at y Saesneg.

Lles

O edrych ar yr holiadur cenedlaethol, gwelir bod canran sylweddol o arweinwyr y CS yn adrodd bod lles cymdeithasol ac emosiynol plant wedi gwella'n ddirfawr ers cyflwyno'r CS. Er hynny, adroddir bod lefelau lles y plant sy'n derbyn addysg cyfrwng Cymraeg yn sylweddol is o gymharu â phlant mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg.

	Lles cymdeithasol	Lles emosiynol
Cyfrwng Saesneg	40%	41%
Cyfrwng Cymraeg	25%	25%

Tabl 3: Canran o arweinwyr CS sydd wedi gweld gwellhad dirfawr i les cymdeithasol ac emosiynol plant ers cyflwyno'r CS.

Er y gall y canlyniad hwn fod ynghlwm wrth nifer o ffactorau eraill, gellir dadlau bod dealltwriaeth plant o gartrefi di-Gymraeg sy'n mynychu addysg cyfrwng Cymraeg o weithgareddau'r CS, ynghyd â'r hyn sy'n ddisgwyliedig ohonynt yn academiaidd, yn cael ei rwystro gan eu diffyg sgiliau ieithyddol, a bod hyn efallai yn cael effaith ar eu lles cymdeithasol ac emosiynol. Gwelir o'r tabl isod mai lleiafrif o blant sy'n dod o gartrefi lle y siaredir y Gymraeg.

	Saesneg	Saesneg yn bennaf, Cymraeg weithiau	Cymraeg a Saesneg yn gyfartal	Cymraeg yn bennaf, Saesneg weithiau	Cymraeg	Arall
Cyfrwng Saesneg	88%	4%	0%	0%	0%	8%
Cyfrwng Cymraeg	28%	29%	15%	7%	19%	2%
Dwy ffrwd	71%	29%	0%	0%	0%	0%

Tabl 4: Cefndir ieithyddol ymatebwyr yr holiaduron CS i rieni a gofalwyr yn ôl iaith yr ysgol

Safon ieithyddol

Dyweddodd lleiafrif o randdeiliaid awdurdodau lleol ac ymarferwyr fod ansawdd Cymraeg ymarferwyr ychwanegol (a chanddynt ruglder amrywiol yn ddibynnol ar iaith addysgu'r ysgol) yn effeithio ar y gallu i weithredu meysydd dysgu 'Datblygiad y Gymraeg' (ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg) a 'Sgiliau Iaith, Llythrennedd a Chyfathrebu' (ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg) yn llwyddiannus yn y Cyfnod Sylfaen. Yr oedd rhai'n poeni y byddai plant yn troi'n ôl i'r Saesneg heb help ymarferwyr ychwanegol a oedd yn rhugl ac y byddai trochi yn cael ei effeithio gan fod llai o fodelu ieithyddol yn digwydd.

Roedd ymarferwyr yn poeni fwyaf ynghylch pa effaith y byddai hyn yn ei gael ar fodelu ieithyddol llwyddiannus, yn ogystal â gweithredu'r CS, gan fod 'Datblygu'r Gymraeg' yn faes dysgu mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg.

Fodd bynnag, mae'n ymddangos bod nifer isel yr ymatebion yn awgrymu boddhad cyffredinol gyda sut mae 'Datblygu'r Gymraeg' a 'Chaffael y Gymraeg' yn cael eu cyflwyno a'u gweithredu yn y Cyfnod Sylfaen.

Trafodaeth

O ganlyniadau'r ymchwil, gellir cadarnhau bod sefyllfa'r Gymraeg o fewn y CS yn fwy cadarnhaol nag yr oedd o dan Gyfnod Allweddol 1, yn y cwricwlwm cenedlaethol blaenorol. Er hyn, ceir meysydd sy'n peri pryder, gan mai bwriad Llywodraeth Cymru yw creu Cymru ddwyieithog (Llywodraeth Cymru 2012, 2017a).

Gweithredu'r Gymraeg yn y Cyfnod Sylfaen

Er bod amrywiaeth yn y ffordd y mae'r CS yn cael ei weithredu, o ysgol i ysgol (neu leoliad i leoliad) a dosbarth i ddosbarth (Waldron et al. 2014a), nid oedd unrhyw wahaniaeth rhwng ysgolion neu leoliadau cyfrwng Cymraeg a Saesneg. Mae'r canlyniad hwn yn un

calonogol gan mai'r gwahaniaeth mwyaf rhwng y ddau gyfrwng yw bod gan ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg faes dysgu ychwanegol i'w weithredu, sef 'Datblygu'r Gymraeg' (APADGOS 2008b). Er hyn, ni welir unrhyw wahaniaethau yn sut yr oedd y CS yn cael ei roi ar waith yn gyffredinol.

Dangosir yn y canlyniadau, fodd bynnag, fod 'Datblygu'r Gymraeg' yn digwydd fwyaf mewn gweithgareddau strwythuredig lle yr oedd oedolyn yn bresennol. Fel sydd wedi ei grybwyll yng nghyflwyniad yr erthygl hon, mae 'Datblygu'r Gymraeg' yn elfen o'r CS y dylid ei weld ym mhob maes dysgu arall y cwricwlwm (APADGOS 2008b, APADGOS 2008d). Bwriad hyn yn y bôn yw creu cwricwlwm holistaidd, sy'n rhoi profiadau amrywiol i blant sy'n cwmpasu a datblygu nifer o sgiliau mewn un gweithgaredd (yn wahanol i CA1, lle'r oedd gweithgaredd mathemateg, er enghraifft, yn delio â'r pwnc hwnnwn'unig) (APADGOS 2008a). Er bod y canlyniadau'n dangos bod y Gymraeg i'w gweld mewn amrywiaeth o weithgareddau ar draws cwricwlwm y CS, yn enwedig mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg, roedd nifer helaeth o'r gweithgareddau yn digwydd ar eu pennau eu hunain – rhywbeth sy'n mynd yn groes i ganllawiau Llywodraeth Cymru ynglŷn â sut i weithredu'r Gymraeg o fewn pob elfen o'r CS.

Mae angen sicrhau bod dealltwriaeth ymarferwyr o ffurfiau o weithredu'r maes dysgu hwn o fewn gweddill y CS yn glir. Maent yn amlwg wedi parhau i addysgu sgiliau ieithyddol eu disgyblion drwy weithredu gweithgareddau strwythuredig sy'n cael eu harwain gan oedolion, ond mae'r ymchwil bresennol yn pwysleisio bod mewnosod y Gymraeg yng ngweddill y cwricwlwm yn rhywbeth sydd angen ei ddatblygu ymhellach (Thomas a Roberts 2011, Baker 2006, 2010). Gwelwyd enghreifftiau cadarnhaol o Gymraeg gweledol o amgylch yr ysgolion a'r dosbarthiadau a arsylwyd, ac mae camau o'r fath yn fesurau pwysig ar gyfer gwireddu nod Llywodraeth Cymru, ond mae angen sicrhau cysondeb o un ymarferwr i'r nesaf, fel sy'n cael ei bwysleisio yn adroddiad terfynol gwerthusiad y CS (Taylor et al. 2015).

Er bod modd dadlau mai bwriad pob gweithgaredd mewn ysgol neu leoliad cyfrwng Cymraeg yw datblygu sgiliau ieithyddol disgyblion yn y Gymraeg, mae staff yn treulio amser penodol yn trochi plant sy'n dod o gartrefi di-Gymraeg mewn sgiliau iaith penodol yn hytrach na dilyn y maes dysgu 'sgiliau iaith, llythrennedd a chyfathrebu'.

Ymarferiadau ystafell ddosbarth

Yn gyffredinol, roedd 'Datblygu'r Gymraeg' yn digwydd mewn sesiynau targedig, boreol, ac roedd hyn yn wir am ysgolion cyfrwng Cymraeg a Saesneg fel ei gilydd. Wrth edrych ar y canlyniadau hyn, mae angen ystyried bod y mwyafrif o blant sy'n mynychu addysg cyfrwng Cymraeg yn dod o gartrefi lle na siaredir yr iaith (StatsCymru 2017), a'u bod felly'n dechrau'r ysgol heb gael eu hamlygu lawer i'r iaith (oni bai eu bod wedi mynychu Cylch Meithrin, h.y. lleoliad cyfrwng Cymraeg, er enghraifft). Hwyrach felly mai dyna paham yr oedd mwy o weithgareddau 'Datblygu'r Gymraeg' i'w gweld mewn dosbarthiadau meithrin a derbyn mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg. Er hyn, roedd y mwyafrif o ddosbarthiadau'n

canolbwyntio ar ddatblygu geirfa ac ymarferiadau Cymraeg mewn sesiynau o'r fath, boed hynny mewn ysgol cyfrwng Cymraeg neu Saesneg.

O edrych ar y canlyniadau'n fanylach, mae modd gweld bod y ganran uchaf o weithgareddau a oedd yn digwydd drwy'r Gymraeg yn digwydd ym mhresonoldeb oedolyn. Er hyn, mae'n galonogol nodi bod traean o arsylwadau lle nad oedd oedolyn yn bresennol wedi digwydd yn y Gymraeg, sy'n cefnogi polisiâu gan Lywodraeth Cymru ynglŷn â phlant yn defnyddio'r Gymraeg o'u dewis eu hunain, rhywbeth sydd wedi ei uwchleuo fel mater dyrys mewn ymchwil flaenorol (Thomas a Roberts 2011) ac yn pwysleisio bod goblygiadau i gynllunio ieithyddol ehangach er mwyn annog defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg (Llywodraeth Cymru 2017b).

Mae ymchwil ryngwladol wedi pwysleisio pwysigrwydd mewnbwn ymarferwyr i ddatblygiad dwyieithrwydd plant yn y blynyddoedd cynnar (Haworth et al. 2006) a phwysigrwydd normaleiddio'r iaith o fewn y dosbarth fel bod mwy o siawns i'w throsglwyddo y tu hwnt i furiau'r dosbarth (Thomas a Roberts 2011, Cummins 2008, Baker 2006, Garcia 2009). Mae'r gweithgareddau strwythuredig hyn felly'n rhan annatod o ddatblygiad y Gymraeg mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg a Saesneg fel ei gilydd, ac mae ymarferwyr wedi pwysleisio pwysigrwydd ychydig o ffurfioldeb cychwynnol wrth ddatblygu'r Gymraeg, ond mae angen canolbwyntio felly ar sut i fewnbynnu'r Gymraeg yn fwy effeithiol i fannau eraill o'r CS.

Yn hyn o beth, ceir enghreifftiau o ysgolion a lleoliadau a arsylwyd ar gyfer gwerthusiad y CS lle y defnyddir unigolion i ddatblygu agweddau positif disgyblion at y Gymraeg o fewn y CS. Er enghraifft, mewn un ysgol, penodwyd 'archarwr iaith' ymysg y disgyblion (newidiwyd yr archarwr unwaith yr wythnos); eu swyddogaeth oedd sicrhau bod disgyblion eraill yn y dosbarth yn defnyddio'r Gymraeg gyda'i gilydd mewn gweithgareddau lle nad oedd oedolion yn bresennol. Roedd hyn yn codi hyder ieithyddol yr archarwr yn ogystal â phwysleisio pwysigrwydd y Gymraeg yn yr ysgol i'r plant o'r cychwyn cyntaf. Roedd yn rhywbeth i weithio tuag ato ac roedd pob plentyn a oedd yn cymryd rhan yn ymfalchïo yn eu rôl. Mae angen mwy o waith ymchwil sy'n edrych yn benodol ar fesurau effeithiol o ddatblygu'r Gymraeg mewn ysgolion (fel gwaith rhyngwladol Hinton, er enghraifft), gan mai enghreifftiau o arloesedd ymarferwyr unigol a welir mewn ysgolion a oedd yn rhan o'r gwerthusiad ehangach. Efallai y byddai datblygiadau'n ymwneud â'r siarter iaith, sydd bellach yn weithredol ar draws Cymru, yn gam cyntaf yma (Llywodraeth Cymru 2017a).

Deilliannau

Yn ôl holiaduron cenedlaethol (lle y casglwyd gwybodaeth gan benaethiaid ac arweinwyr y CS), bu gwelliant yn sgiliau plant yn y Gymraeg mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg a Saesneg o gymharu â'r cwricwlwm blaenorol. Mae'n galonogol clywed canlyniad positif gan ysgolion a lleoliadau ynglŷn â'r Gymraeg, a byddai cael cymhariaeth o ganlyniadau diwedd CS a diwedd CA1 yn ddefnyddiol ar gyfer cynllunio i'r dyfodol.

Dangosodd yr holiadur hefyd y credai ymarferwyr mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng

Saesneg fod sgiliau llythrennedd plant yn y Gymraeg wedi gwella, ond nid ar yr un raddfa â'u sgiliau llythrennedd Saesneg. Mae'r gwrthwyneb yn wir am blant mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg. Mae'r canlyniadau hyn yn ddealladwy gan fod dinoethiad ieithyddol yn dilyn iaith yr ysgol, a bod hynny wedyn yn effeithio ar sgiliau ieithyddol plant yn yr iaith honno, fel y pwysleisiwyd eisoes gan waith ymchwil (Rhys a Thomas 2013, Carlson a Meltzoff 2008). Ond mae angen ystyried hefyd nad yw'r Saesneg yn cael ei chyflwyno i blant mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg nes iddynt gychwyn yng Nghyfnod Allweddol 2, felly mae'r canlyniad hwn yn ddisgwyliadwy.

Er hyn, mae penaethiaid mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg yn poeni am ddyfodol y Gymraeg yn y blynyddoedd cynnar. Yn ôl eu canlyniadau o'r holiadur cenedlaethol, roedd datblygiad y Gymraeg yn fater allweddol o gymharu â phynciau eraill yn y blynyddoedd cynnar. Felly, er bod canlyniadau'r ymchwil bresennol yn dra chadarnhaol, mae angen cofio bod datblygiad y Gymraeg yn fater sydd wastad angen sylw.

Manteision

Dangosodd yr holiadur cenedlaethol fod ymarferwyr yn gweld fod plant o gartrefi lle na siaredir Saesneg fel iaith gyntaf yn manteisio o gwricwlwm y CS. Dyma ganlyniad positif ar gyfer plant sy'n mynychu addysg cyfrwng Cymraeg gan fod y canlyniadau'n awgrymu bod y CS yn eu siwtio. Efallai fod hyn oherwydd natur holistaidd y cwricwlwm sy'n rhoi cyfle i'r disgyblion ddysgu sgiliau yn eu hamser eu hunain (Siencyn 2004, Estyn 2013).

Anfanteision

Trochi

Wrth edrych ar ganlyniadau'r ymchwil bresennol, pwysleisiodd rhai ymarferwyr fod cael canrannau uchel o blant o gartrefi lle na siaredir y Gymraeg yn gwneud prosesau trochi o fewn y CS yn anos gan ei bod yn llawer haws i'r plant droi yn ôl at y Saesneg pan na fyddant o dan oruchwyliaeth oedolion. Nododd rhai ymarferwyr nad oedd modd gweithredu'r CS i'w lawn botensial gan nad oedd gan blant ddealltwriaeth o'r Gymraeg, ac felly roedd hyn yn rhwystr iddynt. Mae hyn yn fater sy'n parhau mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg, ac mae ymchwil gyfredol wedi pwysleisio'r angen am gyfarwyddyd clir ynglŷn â sut i dacio'r broblem (Thomas a Roberts 2011, Rhys a Thomas 2013, Lewis 2008, Baker 2010).

Ar hyn o bryd, nid oes model cenedlaethol yn bodoli lle y gellir cymryd enghreifftiau o dechnegau trochi effeithiol. Mae angen i ymarferwyr greu modelau iaith ac enghreifftiau positif eu hunain, drwy bartneriaeth gydag ysgolion a chydag awdurdod lleol. Mae hyn yn peri pryder am ddyfodol y Gymraeg o fewn ysgolion a lleoliadau gan fod cymaint o amrywiaeth rhwng y ffyrdd y mae'r Gymraeg yn cael ei throsglwyddo (Lewis 2008, Robert 2009). Er hyn, mae datblygiadau diweddar ym maes polisi'r Gymraeg yn awgrymu y bydd materion o'r fath yn cael eu disodli o dan gynlluniau newydd 'Cymraeg 2050' (Llywodraeth Cymru 2017a, 2017b), megis parhau i ehangu'r Siarter Iaith drwy Gymru gyfan. Ar hyn o

bryd, dim ond amser a ddengys beth fydd canlyniad ymyrraeth sy'n deillio o'r weledigaeth hon.

Mae angen ymchwil bellach er mwyn edrych ar y ffurfiau trochi sy'n bodoli o fewn ysgolion cyfrwng Cymraeg a Saesneg er mwyn creu model effeithiol, cenedlaethol. Yn amlwg, bydd model o'r fath yn amrywio o ysgol i ysgol (neu leoliad i leoliad) ond mae angen i ymarferwyr gael enghreifftiau o'r ffyrdd mwyaf effeithiol o drochi plant yn y Gymraeg, wedi ei seilio ar ymchwil.

Lles

Yn ôl canlyniadau'r holiadur cenedlaethol, credai canran is o ymarferwyr mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg fod y CS yn gwella lles cymdeithasol ac emosiynol plant o gymharu ag ymarferwyr mewn ysgolion cyfrwng Saesneg. Nododd rhai ymarferwyr hefyd nad oedd modd gweithredu'r CS i'w lawn botensial gan nad oedd gan blant ddealltwriaeth o'r Gymraeg, ac felly roedd hyn yn rhwystr iddynt. Er bod cymhlethdodau ynglŷn â chyddestun y canlyniadau, gellir dadlau bod iaith yr ysgol neu ei lleoliad yn cael effaith ar sut y mae'r plant yn dysgu. Hynny yw, gan fod y mwyafrif o blant mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg yn dod o gartrefi lle na siaredir y Gymraeg, gall hyn gael effaith ar eu dealltwriaeth o weithgareddau mewn awyrgylch cwbl Gymraeg. Yn ei dro, gall hyn effeithio ar les y plentyn, rhywbeth sy'n mynd yn gwbl groes i nod y CS o feithrin lles plant gan fod y cwricwlwm yn llai penodedig (Maynard et al. 2012, Siencyn 2008a).

Mae angen bod yn ofalus ynglŷn â'r canlyniad hwn gan nad oes cyd-destun i greu dadl gyflawn, ond wrth ystyried ymchwil ryngwladol ar les plant, ynghyd â pha iaith y mae'r plentyn yn dewis ei siarad, mae angen ystyried a yw iaith yr ysgol yn ymyrryd â lles y plentyn (Llywodraeth Cynulliad Cymru 2000, Waldron et al. 2014b)

Safon ieithyddol ymarferwyr

Darganfuwyd bod rhai ymarferwyr yn nodi bod safon ieithyddol ymarferwyr ychwanegol mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg (ac i ryw raddau, Saesneg) yn cael effaith ar fodlu iaith bositif i blant yn y CS. Yn aml, ymarferwyr ychwanegol sy'n cynnal gweithgareddau estynedig a di-dor (dwy elfen o dair prif fath o weithgareddau yn y CS, gyda gweithgareddau â ffocws yn drydydd).

Nododd ymarferwyr fod trochi plant yn y Gymraeg yn anos oherwydd y nifer o blant a oedd yn dysgu'n annibynnol, canlyniad sy'n hollbwysig ym maes addysg a chynllunio ieithyddol. Bwriad gweithgareddau'r CS yw bod yn naturiol holistaidd, ond gyda hyn ceir problemau modelu iaith. Mae'n anos modelu iaith gan fod y gweithgaredd yn dilyn trywydd anffurfiol, ac felly efallai nad yw geirfa'r ymarferwr allweddol yn ymestyn i'r hyn sy'n cael ei drafod. Yn aml, nid yw materion o'r fath yn dod i'r amlwg, ond maent yn annatod i ddatblygiad plant yn y Gymraeg yn y blynyddoedd cynnar (Cook 2003). Ynghlwm wrth hyn, mae angen ystyried bwriad adroddiad Donaldson, 'Dyfodol Llwyddiannus' (Llywodraeth Cymru 2015ch), sy'n cynnig datblygu darpariaeth mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg a chyfrwng

Saesneg gan gyflwyno syniadaeth am gontiniwm ieithyddol yn ogystal â gwella safonau. Mae argymhellion ehangach Donaldson (Llywodraeth Cymru 2015ch) yn pwysleisio'r angen i greu cwricwlwm holistaidd o 3–19 mlwydd oed, ac felly mae arferion ieithyddol unigolion wrth weithio'n unigol yn fater i'w ystyried yn y cyd-destun newidiol hwn.

Mae angen ystyried sut y mae'r 'Fargen Newydd'⁶ yn ystyried gallu ieithyddol ymarferwyr sy'n delio â'r Gymraeg (Llywodraeth Cymru 2014). Mae angen gwir ystyried argymhellion yr Athro Sioned Davies yn ei hadroddiad ynglŷn â'r Gymraeg fel ail iaith ac effaith hyn ar y gweithlu addysg (Llywodraeth Cymru 2013) gan fod ei gofynion bellach yn rhan o'r weledigaeth newydd yn 'Cymraeg 2050' (Llywodraeth Cymru 2017a). Yn ei hadroddiad, mae'n argymhell diddymu'r system Cymraeg fel ail iaith sy'n bodoli ar hyn o bryd, ac yn hytrach rhoi cyfle i bob plentyn allu dysgu'r Gymraeg i safon siaradwr dwyieithog. Sut y byddai modd i weithwyr presennol ddysgu'r iaith i'r safon sydd ei angen i weithredu hyn? Mae'n broses sy'n cymryd misoedd, os nad blynyddoedd (Hinton 2003). Er y byddai manteision economaidd i'r disgyblion hynny sy'n dysgu'r iaith yn y dyfodol (Hodges 2012), mae angen ystyried effaith cynlluniau o'r fath ar economi Cymru; gall y nifer athrawon safonol ddisgyn gan fod angen iddynt ddysgu'r Gymraeg. Mae'r ffactorau hyn i gyd yn cylchdroi o amgylch nod Llywodraeth Cymru i greu Cymru ddwyieithog, ac yn ddiweddar i greu miliwn o siaradwyr erbyn 2050 (Llywodraeth Cymru 2016, 2017a, 2017b) – ond beth fydd pris hynny ymysg y doreth o faterion eraill sy'n ymwneud â dysgu iaith yn ogystal â gweithredu cwricwlwm blynyddoedd cynnar effeithiol?

Crynodeb

Bu'r erthygl hon yn edrych ar sut y mae'r CS yn ymdrin â'r Gymraeg mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg a Chymraeg. Er bod 'Datblygu'r Gymraeg' yn faes dysgu mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg, ac yn iaith cyfarwyddyd mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg, mae'r ffordd y gweithredir y CS yn debyg iawn. Yr unig wahaniaeth arwyddocaol oedd ym mhle y caiff y Gymraeg ei defnyddio: roedd gan ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg duedd i ynysu datblygiad y Gymraeg tra oedd defnydd y Gymraeg o fewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg yn dueddol o ymestyn ar draws pob maes dysgu. Yn gyffredinol, roedd ysgolion a lleoliadau'n datblygu'r Gymraeg drwy odlau a chaneuon i ddatblygu geirfa, ac roedd pwyslais ar wersi iaith strwythuredig (yn amrywio yn ôl iaith yr ysgol/oedran y disgyblion) yn canolbwyntio ar e.e. strwythur brawddegau a ffoneg.

Dim ond nifer fach o ymarferwyr wnaeth godi materion yn ymwneud â 'Datblygu'r Gymraeg'. Mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Cymraeg, mae'r ffocws ar y nifer uchel o blant o gartrefi di-Gymraeg, tra bod y ffocws ar ddatblygu sgiliau iaith yn y Gymraeg mewn ffordd ffurfiol mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg – rhywbeth sy'n anodd ei wneud pan fo plant yn dysgu'n annibynnol. Roedd materion ynglŷn â safon ieithyddol ymarferwyr

⁶ Bwriad 'y Fargen Newydd' yw cynnig cyfleoedd i aelodau o'r gweithlu addysg fanteisio ar 'gyfleoedd dysgu proffesiynol strwythuredig o'r radd flaenaf er mwyn datblygu eu harferion' (Llywodraeth Cymru 2015b).

ychwanegol yn fater a gododd mewn ysgolion a lleoliadau cyfrwng Saesneg a Chymraeg, ond gan mai dim ond nifer bychan o ymarferwyr a wnaeth leisio'r farn hon, gellir tybio bod datblygiad y Gymraeg o fewn y CS yn foddhaol, yn gyffredinol.

Mae gwir angen parhau i edrych ar y mater hwn mewn manylder. Mae'r data sydd yn y papur hwn yn dod o werthusiad ehangach o'r CS fel cwricwlwm cenedlaethol (Llywodraeth Cymru 2015) ond mae angen ystyried materion ieithyddol ymhellach. Mae'r ymchwiler wedi pwysleisio'r angen i ddatblygu rhaglen hyfforddiant penodol ar gyfer rhoi'r Gymraeg ar waith o fewn y CS; mae technegau trochi, ymdrin â lles plant a chefnogi rhieni/gofalwyr a safon iaith ymarferwyr i gyd angen mwy o sylw os yw Llywodraeth Cymru am i'r Gymraeg gael ei mewnosod yn effeithiol i'r cwricwlwm blynyddoedd cynnar hwn a chreu Cymru ddwyieithog.

Cydnabyddiaethau

Mae'r papur hwn yn seiliedig ar ymchwiler wedi ei gefnogi gan Sefydliad Ymchwiler Gymdeithasol ac Economaidd, Data a Dulliau Cymru (WISERD). Mae WISERD yn rhwydwaith rhwng prifysgolion Aberystwyth, Bangor, Caerdydd, De Cymru ac Abertawe. Daw'r ymchwiler a welir yn y papur hwn o 'Werthusiad y Cyfnod Sylfaen', ac fe'i cyllidwyd gan Lywodraeth Cymru. Hoffai'r awdur ddiolch i bawb a oedd yn rhan o'r ymchwiler, yn enwedig yr ymarferwyr a'r disgyblion yn y 41 ysgol a 10 lleoliad nas cynhelir a adawodd i ni dreulio amser helaeth gyda nhw. Cyfrifoldeb yr awdur yn unig yw dadansoddiad a dehongliad y data.

Llyfryddiaeth

- Aasen, W., a Waters, J. (2006), 'A New Curriculum in Wales: a new view of the child?' *Education 3-13*, 34 (2), 123-9.
- APADGOS (2008a), *Chwarae/Dysgu Gweithredol - Trosolwg (3 i 7 oed)* (Caerdydd: Llywodraeth Cymru).
- APADGOS (2008b), *Datblygu'r Gymraeg* (Caerdydd: Llywodraeth Cymru).
- APADGOS (2008c), *Fframwaith ar gyfer dysgwyr 3 i 19 oed yng Nghymru* (Caerdydd: Llywodraeth Cynulliad Cymru).
- APADGOS (2008ch), *Fframwaith sgiliau ar gyfer dysgwyr 3 i 19 oed yng Nghymru* (Caerdydd: Llywodraeth Cymru).
- APADGOS (2008d), *Sgiliau iaith, llythrennedd a chyfathrebu* (Caerdydd: Llywodraeth Cymru).
- Baker, C. (2006), *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*, 4^{ydd} argraffiad (Clevedon: Multilingual Matters).
- Baker, C. (2010), 'Increasing bilingualism in bilingual education', yn Morris, D. (gol.), *Welsh in the Twenty-First Century* (Caerdydd: University of Wales Press), tt. 61-79.
- Bialystok, E. (2009), *Bilingualism in Development: Language, Literacy, & Cognition* (Cambridge: Cambridge University Press).

- Carr, M., a May, H. (2008), 'Choosing a Model. Reflecting on the Development Process of Te Whariki: National Early Childhood Curriculum Guidelines in New Zealand', *International Journal of Early Years Education*, 1 (3), 7–22.
- Carlson, S. M., a Meltzoff, A. N. (2008), 'Bilingual experience and executive functioning in young children', *Developmental Science*, 11 (2), 282–98. <<http://doi.org/10.1111/j.1467-7687.2008.00675.x>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- Center for Advanced Research on Language Acquisition (dim dyddiad), *Frequently Asked Questions about Immersion Education*, <<http://carla.umn.edu/immersion/FAQs.html>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- Cook, V. (2003), *Effects of the second language on the first* (Clevedon: Multilingual Matters).
- Cummins J. (2008), 'Total Immersion or Bilingual Education? Findings of International Research on Promoting Immigrant Children's Achievement in the Primary School', yn Ramseger J., a Wagener M. (goln), *Chancenungleichheit in der Grundschule* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften Publishers), tt. 45–55. <https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-531-91108-3_4> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- Cyngor Dinas Casnewydd (dim dyddiad), *Early Years Education* <<http://www.newport.gov.uk/en/Care-Support/Children-and-families/Family-Information-Service/Education.aspx>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- Einarsdottir, J. (2006), 'Between two Continents, Between Two Traditions: Education and Care in Icelandic Preschools', yn Einarsdottir, J., a Wagner, J. T. (goln), *Nordic Childhoods and Early Education* (Greenwich, Connecticut: Information Age Publishing).
- Estyn (2013), *Cymraeg yn y Cyfnod Sylfaen: Datblygu Cymraeg fel iaith gyntaf mewn ysgolion cynradd a'r sector nas cynhelir*, <<https://www.estyn.gov.wales/sites/default/files/documents/Cymraeg%20yn%20y%20Cyfnod%20Sylfaen%3A%20Datblygu%20Cymraeg%20fel%20iaith%20gyntaf%20mewn%20ysgolion%20cynradd%20a%20C3%A2%E2%82%AC%E2%84%A2r%20sector%20nas%20cynhelir.pdf>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- Garcia, O. (2009), *Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective* (Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell).
- Gordon-Burns, G., a Campbell, L. (2014), 'Biculturalism in early childhood education in Aotearoa/New Zealand: A consideration of attitudes, policy, and practice', *He Kupu: The Word*, 3 (5), 23–37, <<http://www.hekupu.ac.nz/Journal%20files/Issue5%20November%202014/5%20Diane%20and%20Leeanne.pdf>> [Cyrchwyd: 10 Tachwedd 2015].
- Gorter, D. (2013), 'Linguistic Landscapes in a Multilingual World', *ARAL – Annual Review of Applied Linguistics*, 33, 190–212.
- Haworth, P., et al. (2006), 'The Role of Acquisition and Learning In Young Children's Bilingual Development: A Sociocultural Interpretation', *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 9 (3), 295–309.
- Hickey, T., Lewis, G., a Baker, C. (2014), 'How deep is your immersion? Policy and practice in Welsh medium preschools with children from different language backgrounds', *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 17(2), 215–34, <<http://researchrepository>

- ucd.ie/bitstream/handle/10197/6258/HickeyLewis%26Baker_2014_How_deep_is_your_immersion_Repository_PrePubVersion.pdf?sequence=1 > [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- Hill, R. K., 'What is the role of English transition in Māori – medium education?', traethawd PhD, Waikato University, Waikato, Seland Newydd, 2010, <http://edlinked.soe.waikato.ac.nz/users/rihara/Final_copy_of_thesis_hard_copy_print.pdf> [Cyrchwyd: 1 Tachwedd 2015].
- Hinton, L. (2003), 'How to teach when the teacher isn't fluent', yn Reyhner, J., et al. (goln), *Nurturing Native Languages* (Flagstaff, Arizona: Northern Arizona University Press), tt. 79–92, <http://jan.ucc.nau.edu/~jar/NNL/NNL_6.pdf> [Cyrchwyd: 1 Tachwedd 2015].
- Hinton, L. (2011), 'Language revitalization and language pedagogy: New teaching and learning strategies', *Language and Education*, 24 (4), 307–18.
- Hodges, Rh. (2009), 'Welsh language use among young people in the Rhymney Valley', *Contemporary Wales*, 22, 16–35.
- Hodges, Rh. (2012), 'Welsh-medium Education and parental incentives – the case of the Rhymney Valley, Caerphilly', *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 1–19.
- Hodges, Rh. (2014), 'Caught in the middle: Parents' perceptions of new Welsh speakers' language use: The case of Cwm Rhymni, South Wales', *Sorbian Review*, 48, 93–112.
- Johnstone, R. (2002), *Immersion in a second language at school*, <http://www.scilt.org.uk/Portals/24/Library/publications/SCILT_2001_Johnstone_Immersion.pdf> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- Laevers, F. (2005), *Well-being and involvement in care: A process oriented self-evaluation instrument for care settings* (Research Centre for Experiential Education: Leuven University), <<https://www.kindengezin.be/img/sics-ziko-manual.pdf>> [Cyrchwyd: 7 Mehefin 2017].
- Landis, R., a Koch, G. G. (1977), 'The Measurement of Observer Agreement for Categorical Data', *Biometrics*, 33 (1), 159–74.
- Laugharne, J. (2015), 'Wales: Language Issues', yn Brock, C. (gol.), *Education in the United Kingdom* (London: Bloomsbury), tt. 231–52.
- Lewis, G. (2008), 'Current challenges in bilingual education in Wales', *Multilingualism and Minority Languages: Achievements and challenges in education*, *AILA Review*, 21, 69–86.
- Llywodraeth Cynulliad Cymru (2000), *Children and Young People: A Framework for Partnership* (Caerdydd: Llywodraeth Cynulliad Cymru).
- Llywodraeth Cynulliad Cymru (2001), *Y Wlad Sy'n Dysgu* (Caerdydd: Llywodraeth Cynulliad Cymru).
- Llywodraeth Cymru (2011), *Datganiad Llythrennedd*, <<http://www.assembly.wales/cy/bus-home/Pages/PlenaryItem.aspx?category=Record%20of%20Proceedings&itemid=784>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].

- Llywodraeth Cymru (2012), *Iaith fyw: iaith byw – Strategaeth y Gymraeg 2012–2017*, (Caerdydd: Llywodraeth Cymru).
- Llywodraeth Cymru (2013), *Un iaith i bawb: Adolygiad o Gymraeg ail iaith yng Nghyfnodau Allweddol 3 a 4* (Caerdydd: Llywodraeth Cymru).
- Llywodraeth Cymru (2014), *Iaith fyw: iaith byw – Bwrw Mlaen*, <<http://gov.wales/docs/dcells/publications/140806-living-language-moving-forward-cy.pdf>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- Llywodraeth Cymru (2015a), *Gwerthuso'r Cyfnod Sylfaen – Adroddiad Terfynol* (Caerdydd: Llywodraeth Cymru).
- Llywodraeth Cymru (2015b), *Datganiad Ysgrifenedig – Y fargen newydd ar gyfer y gweithlu addysg* <<http://gov.wales/about/cabinet/cabinetstatements/previous-administration/2015/newdealeducation/?skip=1&lang=cy>> [Cyrchwyd: 6 Mehefin 2017].
- Llywodraeth Cymru (2015c), *Pethau Bychain – gwneud 'pethau bychain' dros y Gymraeg*, <<http://gov.wales/topics/welshlanguage/promoting/pethau-bychain-do-the-little-things/?lang=cy>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- Llywodraeth Cymru (2015ch), *Dyfodol Llwyddiannus: Adolygiad Annibynnol o'r Cwricwlwm a'r Trefniadau Asesu yng Nghymru* <<http://gov.wales/docs/dcells/publications/150225-successful-futures-cy.pdf>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- Llywodraeth Cymru (2016a), *Gweledigaeth ar gyfer miliwn o siaradwyr Cymraeg yn cael ei lansio*, <<http://gov.wales/newsroom/welshlanguage/2016/160801cymraeg/?lang=cy>> [Cyrchwyd: 7 Mai 2017].
- Llywodraeth Cymru (2016b), *Iaith fyw: iaith byw – Strategaeth y Gymraeg 2012–17, Adroddiad blynyddol 2015–16* <<http://www.cynulliad.cymru/laid%20documents/gen-ld10769/gen-ld10769-w.pdf>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- Llywodraeth Cymru (2017a), *Cymraeg 2050 – Miliwn o Siaradwyr*, <<http://gov.wales/docs/dcells/publications/170711-welsh-language-strategy-cy.pdf>> [Cyrchwyd: 12 Gorffennaf 2017].
- Llywodraeth Cymru (2017b), *Cymraeg 2050 – Miliwn o Siaradwyr. Cynllun Gwaith 2017–2021*, <<http://gov.wales/docs/dcells/publications/170711-cymraeg-2050-work-programme-cym-v2.pdf>> [Cyrchwyd: 12 Gorffennaf 2017].
- May, S. A. (2011), *Language and Minority Rights: ethnicity, nationalism and the politics of language*, 2nd argraffiad (New York: Routledge). <<http://hdl.handle.net/2292/12498>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- Maynard, T., a Chicken, S. (2010), 'Through a Different Lens: Exploring Reggio Emilia in a Welsh Context', *Early Years: An International Journal of Research and Development*, 30 (1), 29–39.
- Maynard, T., et al. (2012), 'Evaluating the Foundation Phase: Policy Logic Model and Programme Theory' (Caerdydd: Ymchwil Cymdeithasol Llywodraeth Cymru).
- Malaguzzi, L. (1993), 'No way. The hundred is there', yn Edwards, C., Gandini, L., a Forman, G. (goln), *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia approach to early childhood education* (Norwood, NJ: Ablex Publishing), tt. 2–4.

- McKendry, E. (2006), *Immersion Education: A Short Guide for Teachers*, <<http://www.comhairle.org/english/PDFs/publications/Immersion%20Education-%20A%20Guide%20for%20Teachers.pdf>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- Mudiad Meithrin (dim ddyddiad), *Amdanom Ni*, <<http://www.meithrin.cymru/amdanom-ni/>> [Cyrchwyd: 2 Gorffennaf 2017].
- NAEYC (2009), *Position Statement on Developmentally Appropriate Practice*, <<http://www.naeyc.org/DAP>> [Cyrchwyd: 7 Mehefin 2017].
- National Assembly for Wales (2003), *The Learning Country: Foundation Phase – 3 to 7 years* (Cardiff: National Assembly for Wales).
- Rhys, M., Waldron, S., a Taylor, C. (2014), ‘Gwerthuso’r Cyfnod Sylfaen: Canfyddiadau Allweddol ynghylch y Gymraeg’, *Ymchwil Cymdeithasol Llywodraeth Cymru* (Caerdydd: Llywodraeth Cymru).
- Rhys, M. a Thomas, E. M. (2013), ‘Bilingual Welsh–English children’s acquisition of vocabulary and reading: implications for bilingual education’, *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 16 (6), 633–56.
- Robert, E. (2009), ‘Accommodating “new” speakers? An attitudinal investigation of L2 speakers of Welsh in south-east Wales’, *International Journal of the Sociology of Language*, 195, 93–115.
- Siencyn, S. W. (2004), *Audit of Welsh-medium and Bilingual Early Years Provision* (Carmarthen: Trinity College).
- Siencyn, S. W. (2008a), *Y Plentyn Bach: Cyflwyniad i Astudiaethau Plentynod Cynnar* (Caerfyrddin: Cyhoeddiadau Coleg y Drindod).
- Siencyn, S. W. (2008b), *Y Cyfnod Sylfaen: Athroniaeth, Ymchwil ac Ymarfer* (Caerfyrddin: Cyhoeddiadau Coleg y Drindod).
- Siraj-Blatchford I. (1999), ‘Early Childhood Pedagogy: Practice, Principles and Research’, yn Mortimore, P. (gol.), *Understanding Pedagogy and its Impact on Learning* (London: Paul Chapman).
- Siraj-Blatchford, I., et al. (2002), ‘Researching Effective Pedagogy in the Early Years’, *Research Report*, 356 (Nottingham, England: DfES).
- Siraj-Blatchford, I., et al. (2005), *Monitoring and evaluation of the effective implementation of the foundation phase (MEEIFP) project across Wales – Final report of year 1 pilot* (Cardiff: Welsh Assembly Government).
- StatsCymru (2017), *Siarad Cymraeg gartref, asesiad rhieni, gan ddisgyblion o oed 5 neu drosodd mewn ysgolion cynradd, canol ac uwchradd yn ôl blwyddyn, sector a chategori* <<https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Education-and-Skills/Schools-and-Teachers/Schools-Census/Pupil-Level-Annual-School-Census/Welsh-Language/speakingwelshhomepupils5andover-by-year-sector-category>> [Cyrchwyd: 6 Mehefin 2017].
- Taylor, C. M. et al. (2015), *Gwerthuso’r Cyfnod Sylfaen: Adroddiad Terfynol* (Caerdydd: Llywodraeth Cymru).
- Taylor, C. M., Rhys, M., a Waldron, S. (2016), ‘Implementing curriculum reform in Wales: the case of the Foundation Phase’, *Oxford Review of Education*, 42 (3), 299–315.

- Thomas, E. M., Apolloni, D., a Lewis, W. G. (2014), 'The learner's voice: exploring bilingual children's selective language use and perceptions of minority language competence', *Language and Education*, 28 (4), 340–61.
- Thomas, E. M., a Roberts, D. B. (2011), 'Exploring bilinguals' social use of language inside and out of the minority language classroom', *Language and Education*, 25 (2), 89– 108.
- Thomas, H. (2009), *Brwydr i Baradwys: Y Dylanwadau ar Dwf Ysgolion Cymraeg Deddwyrain Cymru* (Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru).
- Thomas, H., a Williams, C. H. (2013), *Parent, Personalities and Power: Welsh-medium Schools in South-east Wales* (Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru).
- Waldron, S., Rhys, M., a Taylor, C. (2014a), *Gwerthuso'r Cyfnod Sylfaen: Canfyddiadau Allweddol ynghylch Addysgeg a Dealltwriaeth*, Crynodeb Ymchwil #43/2014, (Caerdydd: Llywodraeth Cymru), <<http://gov.wales/docs/caecd/research/2014/140506-evaluating-foundation-phase-pedagogy-understanding-cy.pdf>> [Cyrchwyd: 2 Ionawr 2015].
- Waldron, S., Rhys, M., a Taylor, C. (2014b), *Gwerthuso'r Cyfnod Sylfaen Canfyddiadau Allweddol ynghylch Lles ac Ymglymiad Plant*, Crynodeb Ymchwil #44/2014 (Caerdydd: Llywodraeth Cymru), <<http://gov.wales/docs/caecd/research/2014/140506-evaluating-foundation-phase-involvement-wellbeing-cy.pdf>> [Cyrchwyd: 2 Ionawr 2015].
- Westerveld, M. F. (2014), 'Emergent literacy performance across two languages: assessing four-year-old bilingual children', *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 17 (5), 526–43.
- Williams, C. (2003), 'Defnyddio trawsieithu i ddatblygu llythrennedd deul', yn Roberts, G., a Williams, C. (goln), *Addysg Gymraeg, Addysg Gymreig* (Bangor: Prifysgol Bangor), tt. 288–311.